
MATKAKERTOMUS KATSEEN KOHTAAMISESTA

Narratiivistaiteellisen valokuvaprosessin merkityksellisyys

HAMK
HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Hämeenlinna, syksy 2015

Satu Pasio

HÄMEENLINNA

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Pedagoginen ohjaustoiminta

Tekijä	Satu Pasio	Vuosi 2015
Työn nimi	Matkakertomus katseen kohtaamisesta Narratiivistaitteellisen valokuvaprosessin merkityksellisyys	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus, joka perustui kolmeen erilaiseen valokuvaprojektiin ja niistä syntyneeseen prosessiin. Projekteissa työskenneltiin sekä kuvaajana että kuvattavana ja kahdessa projektissa oli toinen henkilö mukana. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvailla nämä projektit, niiden tuottama prosessi ja tarkastella kokemustiedon kautta löytyneitä merkityksiä kokijalle. Tavoitteena oli tuottaa tietoa narratiivistaitteellisen valokuvaprosessin merkityksellisyydestä ja osoittaa, miten prosessin kokemustieto heijastuu vahvuutena ohjaustoimintaan ja artonomin ammatilliseen identiteettiin ohjaajana.

Teoreettisen ja tutkimuksellisen viitekehyksen muodostivat fenomenologia, terapeutin valokuvaus sekä kokemuksellinen prosessi. Keskeisiä käsitteitä olivat valokuva, narratiivistaitteellinen työskentely, prosessin kokemustieto, identiteettityö sekä ohjaustoiminta. Projektien aikana opinnäytetyön tekijä piti prosessipäiväkirjaa. Tämä ja projektien aikana otetut valokuvat sekä aiheeseen liittyvä kirjallisuus toimivat tutkimusaineistona.

Työn tulokset koostuivat prosessissa nousseista merkityksistä, joita olivat katse ja katseen erilaiset suunnat, vastavuoroisuus, henkilökohtaisuus, narratiivistaitteellisten teosten esille tuominen, henkilökohtainen ja ammatillinen identiteettityö sekä kokemuksen tärkeys ohjaajalle. Kokemusta ja merkityksiä tarkasteltiin ensin subjektiivisesta näkökulmasta käsin ja sen jälkeen kokemustieto siirrettiin ammatilliselle tasolle, ohjaajan näkökulmaan.

Avainsanat valokuva, narratiivistaitteellinen työskentely, prosessi, kokemustieto, identiteettityö

Sivut 50 s.

HÄMEENLINNA
Degree Programme in Crafts and Recreation
Pedagogic Crafts and Recreation

Author	Satu Pasio	Year 2015
Subject of Bachelor's thesis	The meaningfulness of narrative artistic photography process	

ABSTRACT

This Bachelor's thesis was a qualitative research, based on three different photography projects and the process that emerged from them. The author was the photographer and the model in these projects. Two of the projects also involved another person. The purpose of Bachelor's thesis was to describe the three projects, the process as well as experiences and knowledge gained by those involved. The main goal was to shed light on the meaningfulness of narrative artistic photographic process. Another goal was to show that a process experience enhances the skills and professional identity of an instructor of culture and arts activities.

The theoretic basis of this study consists of phenomenology, therapeutic photography and experiential process. The main concepts in this thesis were photograph, narrative artistic working, information gained through experiences, professional and personal identity work and as well as working as an instructor of culture and arts. The research material consisted of literature related to the topic, a research diary and photographs taken during the projects.

The results of this thesis consisted of the meanings emerged during the process. The meanings were a gaze, different directions of gaze, mutuality, subjectivity, exhibiting the narrative artistic work, personal and professional identity work, as well as the importance of experiences to the instructor. Experience and meanings were first perceived from a subjective viewpoint and then transferred to a professional level and viewed from an instructor's perspective.

Keywords photograph, narrative artistic work, process, experience, identity work

Pages 50 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Valokuvan ja valokuvauksen merkitys itselleni.....	2
1.2	Projektit työn lähtökohtana	3
1.3	Tutkimuskysymykset ja työn eteneminen	4
2	KÄSITTEET TYÖN YMPÄRILLÄ	6
2.1	Valokuva	6
2.2	Narratiivistaiteellinen työskentely.....	7
2.3	Prosessin kokemustieto	10
2.4	Identiteettityö	11
2.5	Ohjaustoiminta	12
3	TEOREETTINEN JA TUTKIMUKSELLINEN VIITEKEHYS.....	14
3.1	Fenomenologia	14
3.2	Terapeuttinen valokuvaus	15
3.3	Kokemuksellinen prosessi.....	17
4	KUVAUKSET VALOKUVAPROJEKTEISTA.....	18
4.1	Projekti 1 ”Silloin juuri nyt”	18
4.2	Projekti 2 ”Vastavuoroinen prosessivalokuvaus”	19
4.3	Projekti 3 ”Omakuvan äärelle”	21
5	PROSESSISSA KOHDATUT MERKITYKSET	23
5.1	Katse ja katseen suunnat	24
5.1.1	Nähdyksi tuleminen - näkyväksi tekeminen.....	26
5.1.2	Itseen katsomisen prosessi.....	28
5.1.3	Vaikuttava punctum- kuva	29
5.2	Vastavuoroisuuden ja henkilökohtaisuuden liike.....	30
5.3	Narratiivistaiteellisten teosten esille tuominen	33
5.4	Itsehavainnoinnista identiteetin äärelle	35
5.5	Ohjaajan oma kokemus	36
6	MERKITYKSET OHJAUSTOIMINNALLE	38
6.1	Kokemustiedon liittäminen ohjaustoimintaan.....	38
6.2	Kokemustiedon liittäminen ohjaajan ammatilliseen identiteettiin	42
7	POHDINTA.....	45
	LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

Kokemus on ohjaajan syvintä tietoa. Ohjaustoiminnan artonomina koen tärkeäksi sen, että ohjaaja itse on tietoinen tekemisen, menetelmien ja niistä syntyvien prosessien vaikutuksista, ja siitä, miten syvästi pienestäkin lähtenyt prosessi voi vaikuttaa. Ohjaajan oma kokemus kertoo ammatillisesta ja kunnioittavasta sitoutumisesta omaan työhön ja asiakkaisiin. Olen tehnyt hienon matkan kokemusten äärelle ja sen myötä kasvanut ohjaajana. Tästä matkasta kerron opinnäytetyössäni.

Olen intohimoinen valokuvaaja, haluan kuvata, katsoa ja nähdä. Opintojen aikana olen saanut olla osallisena muutamassa vaikuttavassa valokuvaprojektissa. Projektit ovat kasvaneet pienistä aluista isoiksi kokemuksiksi ja tuottaneet merkityksiä, joita haluan työni kautta avata. Valokuvan voima projekteissa on ulottunut niin henkilökohtaiseen kuin vastavuoroiseenkin toimintaan, ajatteluun sekä merkityksiin. Olen alkanut myös katsoa itseäni, omakuvan kautta, aluksi toisen katseen avulla, sitten omin silmin.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan ihmisten välistä ja sosiaalista merkitysten maailmaa ja tavoitteena on tavoittaa ihmisen omat kuvaukset koetusta todellisuudestaan. (Vilka 2015, 118.) Työssäni avaan nämä valokuvaprojektit, tutkin niiden synnyttämää prosessia ja sitä, minkälaisia merkityksiä siitä kokemuksen kautta löytyi. Haluan tuoda merkitykset esille, sillä henkilökohtainen työskentely ei useinkaan kohtaa muita ihmisiä, vaikka sen merkitys ihmiselle itselle olisikin avartava ja voimakas. Koenkin, että juuri tällainen subjektiivinen, omakohtainen kokemustieto on tuotava esille, muille näkyväksi. Hanna Vilka (2005, 160—161) toteaa merkitysten ylläpitävän ja järjestävän arkipäiväistä elämäämme ja olevan osa inhimillistä maailmaa ja toimintaa. Merkityksellisyyttä luodaan pohtimalla kokemuksia, tarinoimalla, tulkitsemalla ja tuottamalla niitä koskevia oletuksia. Merkitykset eivät kuitenkaan ole itsestään selviä ja koska ne muodostuvat ihmisen toiminnassa, ne ovat epävakaita ja alttiita muutoksille. asiat tulevat merkitykselliseksi vasta ihmisten merkityksenannon kautta sekä miten ne suhteutuvat omaan merkitysyhteensä.

Prosessilla tässä työssä tarkoitan nimenomaan narratiivistaiteellista valokuvaprozessia. Narratiivistaiteellinen valokuvaprozessi on työskentelytapa, jossa syvennyttään valokuvan avulla oman elämän ja itsen äärelle. Kerron tästä tarkasti luvussa 2.2. Prosessi on ollut etsimistä, kohtaamista ja löytämistä, kuten koko ohjaustoiminnan artonomin koulutuskin on minulle ollut. Hamm (2003) toteaa, että taiteellisessa työssä tapahtuvan oppimisen voi nähdä tutkimuksena, mutta taiteellisen työskentelyn tarkoitus ei kuitenkaan ole tuottaa uutta tieteellistä tietoa, vaan uutta tapaa ajatella sekä näyttää koetun asian tila. (Hamm 2003, 94—95.)

Työn nimessä sana ”matkakertomus” kuvaa sitä, mitä tämä kokonaisprosessi on itselleni ollut. Se on ollut matka kuvaajan roolista omakuvan katsomisen äärelle, identiteetin vahvistumista oman kokemuksen myötä. Olen kulkenut matkan valokuvien, kuvaamisen, katsomisen ja oivaltamisen

kanssa. Se on ollut hyvin henkilökohtainen matka, kasvua ja ymmärrystä täynnä, ja samaan aikaan se on ollut vastavuoroinen, intensiivinen jakamistapahtuma, huikea prosessi katseen eri näkökulmista katsottuna. Vastavuoroisuus työssäni tarkoittaa sitä, miten valokuvallisessa prosessissa henkilökohtaisuuden lisäksi toisen ihmisen läsnäolo ja osallisuus prosessissa ilmenee ja mitä merkityksiä se voi prosessiin luoda. Matka on kulkemista eteenpäin, katsellen ja ihmetellen. Matka sisältää uuden kohtaamista, katsomista ja näkemistä. Matka, ainakin omakohtaisena kokemuksena, jatkuu myös päätyttyään, syventyen, koskettaen ja jättäen merkkinsä kulkijaan. Kun puhun työn sisällä matkasta, tarkoitan juuri tässä prosessissa kuljettua matkaa.

Kertomuksella kokoan omaa kuljettua matkaa, kerron tapahtuneen näkyväksi. Herman (2003) määrittelee kertomukset selonteoiksi siitä, mitä tapahtuu tietyille ihmisille, tietyissä olosuhteissa ja tietynlaisin seurauksin. (Steinby 2009, 238.) Steinby (2009) toteaa, että kertomuksen avulla kokemus voidaan edelleen välittää muille. Tällöin kertoja voidaan todeta kokemuksen välittäjäksi. Hän toteaa vielä, että ihminen voi hyötyä toisten kokemuksista ja integroida ne yhteen oman kokemuksensa kanssa käsitykseksi siitä, mitä kaikkea maailma sisältää ja miten siinä voi toimia (Steinby 2009, 258).

Olen matkannut kohden itseäni ohjaajana läpi opintojeni. Ammatillinen identiteettini on muokkautunut perusprojektissa pohdintoilla ohjaajan roolista ja pääaineprojektissa ohjaajan identiteettiä tutkimalla. Opinnäytetyössä olen sen äärellä, mitä merkityksiä oma kokemus prosessissa on tuottanut ja miten ne merkitykset ovat lopulta tuoneet vahvuutta ohjaustoimintaan ja ammatilliseen identiteettiini. Narratiivistaiteellisen valokuvaprosessin merkityksellisyys on itselleni voimakas ja hyvää tekevä. Prosessin ja tutkimuksen näkyväksi tuomisella toivon sen merkityksellisyyden matkaavan myös muiden ihmisten kokemuksiin.

1.1 Valokuvan ja valokuvauksen merkitys itselleni

Olen aina ollut valokuvaaja. Kuvaaminen on mukana arjessani, lähestulkoon päivittäin. Tallennan siten elämäni, läheisiäni, ajatuksiani ja elämäni tunnelmia, sävyjä. Tämän, onko se sitten harrastus vai elämäntapa, merkitys on minulle suunnattoman hyvää tekevä ja tärkeä. Se on minun tapani il-

maista sitä mitä näen, koen ja tunnen, minun tapani ylipäättään olla. Kuvaaminen itsessään on elämän jäsentämistä, näkyväksi tekemistä, oman kertomuksen kokoamista.

Opinnoissani kuvat ja kuvaaminen on ollut mukana kaiken aikaa ja monin eri tavoin. Olen käyttänyt kuvaa muistelun, dokumentoinnin ja kerronnan välineenä, tuonut valokuvan käyttöä työhöni varhaiskasvatukseen ja pohtinut kuvaa ja sen vahvuutta monesta kulmasta. Kävin myös Turun avoimen ammattikorkeakoulun kurssin ”Terveysttä ja hyvinvointia valokuvista”, jolloin sain kuulla asiantuntijaluentoja sekä kokea konkreettisesti valokuvan käyttöä ryhmässä. On ollut onni löytää mahdollisuus tutustua kuvaan myös monipuolisena työvälineenä. Nämä mahdollisuudet kokea kuvan teho konkreettisesti sekä omakohtaisesti, ovat kirkastaneet katsettani valokuvan ympärillä. Avoimuus kuvan ja kuvankäytön edessä on ollut oleellista, kuten myös palava halu kohdata, kokea ja selvittää.

Lopulta yllättävästikin löysin itseni vaikuttavista valokuvaprojekteista. Opiskelijaystäväni, taideohjaaja Jenni Vilanderin kanssa uppoutuminen kuvien maailmaan on ollut samaan aikaan innostavaa ja koskettavaa. Se, mitä näistä projekteista sekä erikseen että yhdessä syntyi, on sellaista, mikä on ollut meille molemmille syvän merkityksellistä ja omaa elämää kokoavaa. Koemme molemmat, että tällaisten kokemusten esille tuominen on tärkeää, erityisesti ohjaajana työskenteleville.

1.2 Projektit työn lähtökohtana

Opinnäytetyön lähtökohtana oli kolme erilaista valokuvaprojektia. Kaksi ensimmäistä tein Jenni Vilanderin kanssa ja molemmat liittyivät opintoihimme itsenäisinä opintokokonaisuuksina. Ensimmäinen projekti ”Siloin juuri nyt” ajoittuu vuosille 2011—2012 ja toinen, ”Vastavuoroinen prosessivalokuvaus” vuodelle 2013. Kolmannen projektin ”Katson omakuvaani” olen tehnyt itsenäisesti. Se alkoi toisen projektin päätyttyä ollen suora jatkumo vastavuoroiselle prosessivalokuvaukselle. Tämän projektin koen yhä jatkuvan, sillä omakuvauksesta on tullut osa omaa identiteettityötäni. Käytän työssä projekteista nimityksiä projekti 1, projekti 2 ja projekti 3.

Projektissa 1 kävin kuvaamassa Jennin lapsia hänen lapsuusmaisemissaan. Kuvaustilanne ja kuvat vaikuttivat meihin molempiin vahvasti. Syntyi tarve keskustelulle, jota käytiin lähes vuoden ajan sekä kasvotusten että sähköpostitse. Jenni kirjoitti kuvien ja kokemuksen pohjalta tekstejä, ja projekti päättyi yhdessä työstettyyn kirjaan sekä näyttelyyn.

Projektissa 2 halusimme totutella olemaan kuvattavina. Sovimme, että aina tavatessamme otamme toisistamme kuvia, niin että toisella on lupa katsoa kameran kanssa omalla tavallaan toista, ilman kuvattavan poseerauksia tai kuvaajan vaatimuksia, sellaisena kuin oltiin. Otetut kuvat annoimme tapoamisten jälkeen toiselle, ja näistä kuvista ja kokemuksista kumpikin työsti oman päiväkirjan, joka jaettiin toisen kanssa vasta projektin loputtua.

Projekti 3 jatkui tästä suoraan, sillä omakuvasta oli tullut tarve. Osallistuminen omakuvahaasteeseen, jossa kuvattiin itseä joka päivä eri aiheen mukaan, syvensi omakuvan tehoa ja tarvetta ja omakuvasta tuli pysyvä omaan itseensä katsomisen tapa.

Projekteissa toimin ensin kuvaajana, sitten sekä kuvaajana että kuvattavana ja lopuksi vielä samanaikaisesti kuvaajana ja kuvattavana. Nämä kolme kuvan käyttämisen esimerkkiä kertovat siitä, miten ollaan sekä katsojana, katsottavana sekä samanaikaisesti molempina.

Jenni on antanut luvan näiden yhteisten kokemusten avaamiselle. Käytän työssä lainauksia projektien muistiinpanoista, kirjeenvaihdosta ja päiväkirjoista. Lainaukset näkyvät työssä kursivoituina sellaisinaan, enkä ole niihin muussa tekstissä erikseen viitannut. Huomiot, ajatusketjut, tulkinnot ja merkitykset näiden projektien kokemuksista ovat omiani, jollen erikseen muuta mainitse. Tämä työ rakentuu luonnollisesti myös projekteissa otetuista valokuvista. Ne ovat lainauksien ohella sellaisenaan osa tätä kertomusta, en ole erikseen niihin tekstissä viitannut, enkä myöskään siksi ole niitä numeroinut enkä nimennyt. Jokaisella työssä näkyvällä kuvalla on merkitys minulle itselleni, osana matkakertomustani. Haluan antaa lukijalle vapauden kuvan katsomiseen ilman minun ohjaavaa katsettani.

Kuvat minusta luvuissa 2.1, 3.1, 4.2, 5.1.1 (jalat) ja 5.2 ovat Jennin ottamia. Luvussa 5.1.3 esiintyvän kuvan on ottanut Anne Turunen vuonna 1998. Muut omakuvat ovat itse kuvattuja.

1.3 Tutkimuskysymykset ja työn eteneminen

Tutkimuskysymyksinä työssäni ovat

- Millaisia merkityksiä narratiivistaiteellinen valokuvaprosessi tuottaa?
- Miten prosessin kokemustieto heijastuu vahvuutena ohjaustoimintaan ja ohjaajan ammatilliseen identiteettiin?

Keskeisinä käsitteinä toimivat valokuva, narratiivistaiteellinen työskentely, prosessin kokemustieto, identiteettityö sekä ohjaustoiminta. Teoreettisena ja tutkimuksellisenä viitekehysenä työssä on fenomenologia, terapeutinen

valokuvaus ja kokemuksellinen prosessi. Olen pitänyt prosessipäiväkirjaa ja perehtynyt aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Näiden lisäksi projektien aikana otetut valokuvat toimivat tutkimusaineistona.

Näissä projekteissa en ole ollut ohjaajan roolissa, mutta projektit vaikuttivat jo prosessin aikana siihen, miten olen alkanut omaa ohjaustoimintaa ja ammatillista identiteettiäni katsomaan. Näin jo prosessin aikana on tapahtunut kokemustiedon merkitysten siirtymistä henkilökohtaiselta tasolta ammatilliselle tasolle. Työ etenee subjektiivisesta kokemuksen tasosta yleiselle tasolle ohjaustoiminnan äärelle. Koen tärkeäksi ja työni kannalta olennaiseksi sen, että tuon esille kokemuksen ensin omasta, kokijan näkökulmasta käsin ja vasta sen avaamisen jälkeen heijastan sitä ohjaustoimintaan ja ohjaajan ammatilliseen identiteettiin. Näin kokemus avautuu ensin inhimillisenä ja henkilökohtaisena, rehellisenä merkitysten avaamisena ja tämän kautta näkyy myös subjektiivisuuden tärkeys ohjaajalle. Tarkastelen merkitysten sisältöjä ohjaustoiminnan näkökulmasta luvussa 6.

Ensimmäiseksi työssäni avaan käyttämäni käsitteet sekä teoreettisen ja tutkimuksellisen viitekehyksen. Sen jälkeen esittelen kolme valokuvaprojektia. Seuraavaksi paneudun työn tuloksiin ja kerron niistä merkityksistä, joita olen prosessissa kohdannut. Lopuksi käyn läpi merkitysten ja kokemustiedon heijastumista ohjaustoimintaan. Päätän työn opinnäytetyömatkani pohdintaan.

2 KÄSITTEET TYÖN YMPÄRILLÄ

Työn olennaiset käsitteet ovat valokuva, narratiivistaiteellinen työskentely, prosessin kokemustieto, identiteettityö ja ohjaustoiminta. Seuraavassa selvitän, mitä nämä käsitteet tarkoittavat työn puitteissa.

2.1 Valokuva

Valokuvan käsitteeseen työssäni sisältyy itse valokuvan lisäksi kuvaaja, kuvattava, valokuvatyöskentely ja kuvan käyttäminen ohjaussisältönä. Tämän työn puitteissa valokuvaa tarkastellaan ennen kaikkea näkyväksi tekemisen ja itseen katsomisen välineenä. Se sisältää kuvaajan ja kuvattavan näkökulmat. Valokuva nähdään myös narratiivistaiteellisena teoksena. Narratiivistaiteellisen työskentelyn avaan seuraavassa luvussa 2.2.

Katson valokuvaa kahdesta erilaisesta suunnasta. Ensimmäinen on subjektiivinen, omakohtainen suuntani, jossa näkökulmana on vahva tunneside valokuvaan ilmaisuna, kauneutena ja tarpeena. Siinä korostuu oma intohimoni kuvaan, sen kerronnalliseen moniulotteisuuteen ja lumoon. Lisäksi valokuvaan kohdistuva katseeni on suunnaltaan ammatillinen. Tällöin katson kuvaa monipuolisena työvälineenä ja menetelmänä.

Pehusen (2009) mukaan kuvat kertovat elämäntarinaamme kuvallisessa muodossa ollen näin vertauskuvallisia omakuvia. Sen lisäksi, että valokuvat ovat merkityksellisiä ja arvokkaita psykoterapeuttisessa työskentelyssä, toimivat ne myös itsetutkiskelun ja muutoksen välineinä. (Pehunen 2009, 78.) Kuva oleilee todellisuuden, havainnon ja mielen tapahtumien välissä ja sitä voi tarkastella useista eri näkökulmista (Kella 2007, 56). Susan Sontag (1984) sanoo valokuvien olevan todisteita sekä tulkintoja maailmasta sekä kokoavan maailmaa. Valokuvaamisen hän tulkitsee kokemusten vahvistamisen keinoksi. (Sontag 1984, 11—15.) Ajattelenkin valokuvan ja kuvaamisen olevan eräänlaista oman elämää kokoavaa ja kokemusten, tai ehkä ennen muuta olemisen vahvistamista. Valokuvaamisen ja kuvien kautta voi tehdä näkyväksi jokapäiväistä elämää, esimerkiksi korostaa itselle merkityksellisiä asioita ja tunnelmia, huomata kuvan avulla hyvä arjessa tai tallentaa jokin asia, mihin haluaa palata. Omakuvan kautta on mahdollisuus tehdä itseään näkyväksi oman elämän keskellä. Omakuvaa selvennän tarkemmin luvussa 4.3.

Sontag (1984) kirjoittaa myös valokuvauksen historiasta ja kertoo, että alkuaikoina valokuvaaja luonnehdittiin tarkkanäköiseksi, mutta asioihin puuttumattomaksi huomioitsijaksi, kuvaaja oli ns. kirjuri, mutta ei runoilija. Huomattiin kuitenkin pian, että samasta aiheesta ei kukaan ottanut samallaista kuvaa. Hyväksyttiin se, että valokuva ei todistanut pelkästään olemassaoloa, vaan myös sen, mitä ihminen näkee. Valokuvat eivät olleet vain maailman tallennus vaan myös siitä esitetty arvio. ”Valokuvallisen näkemisen muoto” uutena tapana toimia ja nähdä sivuutti yksinkertaisen, yhtenäisen näkemisen toiminnan. (Sontag 1984, 86—87.) On totta, että meistä jokainen näkee omalla tavallaan, jokaisella on omanlaisensa arvio näkemästään. Se on suuri rikkaus ja sille on annettava tilaa. Valokuvaamisessa on hyvä pysähtyä tämän asian äärelle. Erityisesti kun on kyse toisen ihmisen

kuvaamisesta, on tärkeää myös määritellä se, halutaanko kuva/kuvat otettavaksi kuvaajan silmin vai ehkäpä kuvattavan toiveen mukaisesti.

On varsin tavallista, että paljon kuvaavat ihmiset eivät itse pidä kameran edessä olemisesta. Kokemus on kuitenkin tärkeä ja avartava, sillä se auttaa löytämään riittävän herkkyyden kuvaajan roolissa toimimiseen (Savolainen 2004, 131). Olen itse aina viihtynyt paremmin kameran takana, halunnut olla katsoja. On ollut tärkeää vaihtaa roolia ja olla välillä kuvattavana. Ilman sitä kokemusta en voisi mitenkään tietää, miltä kuvattavana, katsottavana oleminen tuntuu.

Mihin hyvänsä tekeillä olevaan kuvaan kannattaa suhtautua asianmukaisella hienotunteisuudella, sillä kuvat pakenevat, mikäli niitä lähestyy vaativien tai palvoen. (Kella 2007, 70.) Valokuvaaminen vaatii herkkyyttä niin katsomisessa ja näkemisessä kuin kohdetta lähestyessä, tulee muistaa kunniottava asenne niin ihmistä kuin luontoakin kohtaan. Kohteen havainnointi on aina mielen aktiivinen persoonallinen teko (Sava 2007, 57). Kuvaaminen on asettumista suhteeseen kohteen kanssa. Valokuvaajan on etsittävä kuvalle kulma, sillä kaikkea ei voi saada yhtä aikaa (Kella 2007, 62).

Valokuvan sisällöksi voi muodostua kuvaajan oma tyyli, kuvattavan toive tai toisinaan jopa yllätys. Kameran ja kuvan avulla voi tuottaa toisenlaisen maailman, luoda omanlaistaan, nähdä itsensä toisaalla, tai sitten juuri tässä, arkisen keskellä. Ihailen itse valokuvataiteilija Elina Brotheruksen omakuvallisia teoksia ja tapaa kuvata itseään arjenkin keskellä. Kameralla voi tavoittaa jotakin sellaista, mihin tavanomaisella näköhavainnolla ei pääse käsiksi (Brotherus 2002, 134).

2.2 Narratiivistaiteellinen työskentely

Aluksi näissä projekteissa en tullut sen enempää ajatelleeksi sitä, mitä tällainen valokuvatyöskentely on. Ajan myötä koin kuitenkin tarpeelliseksi määritellä työskentelyn luonteen itselleni. Kehittelin tämän kaiken ympärille narratiivistaiteellisen työskentelyn termin. Ennekuin selvennän mitä narratiivistaiteellisella työskentelyllä tarkoitan, on paikallaan määritellä termin käsitteet narratiivinen ja taiteellinen.

Raija Erkkilän (2011) mukaan narratiivisuus sisältää kertojan näkökulman ja kokonaisvaltaisen ajatuksen ihmisen maailmassa olemisesta kokemuksiin. Hän toteaa narratiivien olevan kertomuksia elämästä ja kokemuksista. (Erkkilä 2011, 198, 201, 207.) Narratiivisuus käsitteenä työssä liittyy valokuvallisen työskentelyn sisältöön, ollen näin kertomuksellinen lähestymistapa valokuvalla työstettävään asiaan. Kuvat liitetään oman elämän kertomukseen prosessin kautta, niitä kohdataan omaan elämään liittyvänä ja omaa itseymmärrystä muokkaavana peilinä.

Narratiivisuuden lähtökohtana on ajatus, että kertomukset ja tarinat ovat ihmiselle sisäinen ja luonteenomainen tapa jäsentää elämäänsä, kokemuksiin ja itseään (Laitinen & Uusitalo 2008, 111). Myös Savolainen (2009, 218) toteaa tarinoiden olevan perusyksikkö ihmisen tavassa järjestää todellisuutta. Näiltä ajatuspohjilta sekä oman kokemuksen myötä on helppo allekirjoittaa myös seuraava: Ihmisen narratiivinen identiteetti pyrkii ymmärrettävyyteen ja ohjaa ihmisen valintoja ja tulkintoja omasta elämästään. (Savolainen 2009, 218.)

Koko opinnäytetyöni on rakentunut narratiivisessa, kertomuksellisessa hengessä, mutta rajaan narratiivisen käsitteen tässä koskemaan nimenomaan valokuvallista työskentelyä yhdessä taiteellisen käsitteen kanssa.

Miten sitten taiteellisen voisi määritellä? On ollut vaikea löytää selkeää määritelmää, joten lähdin hakemaan sitä taiteen määrittelyn kautta. Matti Vilka (2003, 40) pohtii taiteen ympärillä liikkuvan ajatukset luovuudesta, kokemuksesta, intuitiosta, tunteesta ja subjektiivisuudesta. Vaikka hän pohtii näillä eroa tieteen määrittelyyn hieman liioitellenkin, koen itse tämän erinomaiseksi taiteen määrittelyksi erityisesti silloin, kun terapeuttisuus on taiteessa läsnä, joko tavoitteellisesti tai mahdollisena lisänä. Tämän Vilkan taiteen pohdinnan voisin muuntaa koskettamaan omaa työtäni ja taiteellisen määritelmää. Luovuutta, kokemusta, intuitiota, tunnetta ja subjektiivisuutta sisältävä taidetyöskentely on suoraan verrattavissa narratiivistaiteelliseen työskentelyyn. Vilka (2003, 44) toteaa myös riemastuttavan selkeästi taiteen tehtäväksi ”antaa joku tolkkua koetulle”.

Houessou (2010, 150) vertaa taiteen tekemistä ajatteluprosessiin. Minä ajattelen narratiivistaiteellisen työskentelyn hengittävän nimenomaan ajattelun kautta. Oman elämän jäsentäminen, katsominen ja merkitykselliseksi tekeminen itselle ominaisella taiteellisella ilmaisutavalla on tärkeää. Taiteellisuus sisältyy tässä työssä valokuvallisen työskentelyn sisältöön yhdessä narratiivisuuden kanssa. Taide merkitsee minulle tapaa elää ja luoda elämälleni merkityksiä (Vesänen-Laukkanen 2004, 59).

Taideopettaja Josef Albersin (1940) mukaan taide tekee näkymättömästä näkyvän ja taiteen päämääränä on näkemyksen ilmaiseminen ja herättäminen muissa.

Taiteen merkitys on oppia näkemään ja kokemaan tunnetasolla elämää, toisin sanoen kehittämään mielikuvitusta, sillä maailmassa on vielä ihmeitä ja elämä on ja tulee aina olemaan mysteeri. Mutta tiedostakaa se. Siksi taide merkitsee sitä, että

on uskottava, on luotettava, on kehitettävä näkemystä. (Albers 1940, Arne, Enckell & Pallasmaa 1985, 22 mukaan).

Näiden määrittelyjen ja ajatusten myötä tarkoitan narratiivistaitteellisella työskentelyllä sellaista tekemisen tapaa, jossa syvennyttään oman itsen äärelle luomaan, tässä tapauksessa valokuvan avulla, oman elämän aineksista uusia näkökulmia, uutta katsetta omaan itseen. Aina ei ole kyse kuitenkaan tavoitteellisesta uudesta näkökulmasta, voi olla myös kyse omaa elämää ja itseä kokoavasta ja hahmottavasta työskentelystä, jolloin ennemminkin päämääränä on antaa aikaa omalle itselle ja itsen katsomiselle. Narratiivistaitteellinen työskentely on olemista itsen äärellä, pohtimista, peilaamista, näkemistä ja katsomista useasta suunnasta katseen kohdistuen itseen ja omaan kertomukseen. Valokuvaaminen ja valokuvan käyttö itsen äärellä on ympäröity narratiivisuuden ja taiteellisuuden sävyillä.

Haluan vielä palata kappaleen alussa mainitsemaani pohdintaan työskentelyn luonteesta. Narratiivistaitteellisen työskentelyn luonne on itseilmaisullista, luovaa sekä ehdottomasti myös terapeutista. Tässä opinnäytetyössä valokuvan käyttäminen on tapa ilmaista itseä, löytää omaa ääntä ja paikkaa ajatuksissa. Ilmaisuna narratiivistaitteellisessa työskentelyssä voi toimia mikä tahansa muukin itselle sopiva tapa. Hentinen (2007) toteaaakin taideterapian yhteydessä, että taiteen kielellä tapahtuvaksi ilmaisuksi ymmärretään minkä tahansa kehon kielellä ilmaistu tunne tai ajatus. Se voi olla äänen, musiikillisten elementtien tai visuaalisten kuvien avulla ilmaistua sekä sadun, tarinan ja runon muotoon puettua. (Hentinen 2007, 31.) Itsen äärellä työskentely ja ajan antaminen oman elämän kertomukselle sisältää aina terapeutisia elementtejä. Ihminen itse omassa tilanteessa ja työskentelyn tarkoituksessa säätelee sitä, missä määrin ja kuinka tavoitteellisesti terapeuttisuus työskentelyn äärellä ilmenee. Narratiivistaitteellinen työskentely on suorassa yhteydessä myös identiteettityöhön. Terapeuttisuutta ja identiteettityötä avaan seuraavissa luvuissa tarkemmin.

Taiteen keinoin näkyväksi tehty elämäntarina heijastuu sitten takaisin itselle katsottavaksi, tulkittavaksi ja ymmärrettäväksi. Kaikissa näissä kertomisen tavoissa perusajatus on sama: ilmaisen jotain itsestäni. Teen jäljen itsestäni maailmaan, koen itseni katsomalla tekemääni jälkeä ja vertaan sitä itseeni. Hahmotan, millainen olen (Sava 2004, 29).

2.3 Prosessin kokemustieto

Käsitteenä työssä kulkee myös kokemustieto, jolla kuvaan sitä, minkälainen prosessi on ollut ja mitä se on tuottanut. Kokemuksellinen prosessi kuuluu työn teoreettiseen viitekehykseen ja siitä kerron luvussa 3.3. Kokemustieto on siis prosessin kautta syntynyttä tietoa ja toimii työssä kuvaavana, kertovana puheena.

Tällainen puhe ei kuitenkaan ole ihan helppoa tuottaa. Kokemuksella on tieteessä tunnustettu paikkansa tiedonlähteenä (Houessou 2010, 177.) Silti kokemuksen sanoittaminen ja sen auki puhuminen on haastavaa. Juha Varto kertoo intuitiivisesta oivaltamisesta tämän asian äärellä, jossa sisäinen asia nostetaan yleisesti tutkittavaksi sanallistaen tai muun ilmaisun avulla. Varto vertaa kokemuksellista tietämistä virtaavaan lähteeseen. Siinä palataan aina uudelleen alkuperäiseen kokemukseen, jolloin tietäminen on jatkuvaa, uudistuvaa tapahtumista. (Varto 2001, Houessoun 2010, 177—178 mukaan.)

Koen Varton virtaavan lähteen vertauksen oman työni puolestapuhujaksi. Toisinaan tuntuu siltä, että pyörin ympyrää palaten aina samojen asioiden äärelle, samoihin tapahtuneisiin hetkiin, ja kuitenkin joka kerta sieltä löytyy jotakin uutta ja raikasta, jonka avulla jatkan taas tutkimuksiani eteenpäin. Tässä kohtaa haluan kuitenkin tuoda esille sen, että tutkimustyön virtauksessa on myös vaaran paikkoja. On hyvin helppoa jatkaa virrassa kulkevista ja näkemistä, mutta on myös kyettävä rantautumaan, muuten menettää kiintopisteen. Työni kohdalla prosessin tuottaman kokemustiedon ja siitä syntyvän puheen olen kokenut vaaran paikaksi. Olen löytänyt itseni useasti kiinnostavilta sivukujilta, matkalla kohden jotakin ihan muuta. Silloin on pitänyt palata alkuperäisen äärelle, ja luotettava jälleen juuri sieltä nousseeseen tietoon ja ryhdyttävä luomaan kokemuspuhetta juuri niistä oivalluksista, vaikka ajatuksissa olisikin jo hyvin pitkällä toisaalla.

Samalla haluan kuitenkin puolustaa sivukujillakin vaeltelua ja sieltä syntyvää ja tutkimukseen heijastuvaa pohdiskelua silläkin uhalla, että senkaltainen kokemustiedon puhe voi jäädä liian subjektiiviseksi. Tässä elämässä on kuitenkin otettava riskejä, annettava intuitiolle mahdollisuus ja luotettava omaan virtaan. Lehtomaa (2008) toteaa fenomenologisen ymmärryksen nousevan hetkellisistä ja jälkiä jättävistä kohtaamisista. Ymmärrys toisen kokemuksesta ei ole yksinkertaista eikä helppoa. (Lehtomaa 2008, 192.) Ihmisen tieto ei ole koskaan varmaa missään muussa kuin ihmisen omassa mittakaavassa (Varto, 1996 Lehtomaan 2008, 192 mukaan).

Ulkuniemi (2006, 35) puhuu kuvataiteellisista prosesseista ja niiden parantavasta, terapeutisesta ulottuvuudesta silloin, kun ihminen saa niiden kautta kosketuksen muistoihinsa ja tunteisiinsa. Prosessien tuloksena voi olla ymmärrystä itsestä sekä suhteesta ympäröivään maailmaan. Ihmisenä olemisen monimuotoisuutta voi oppia ymmärtämään pohtiessa minuuttaan, arvojaan tai suhdettaan toisiin ihmisiin, toisten kokemusmaailmaan. Näissä kolmessa valokuvaprojektissa, jotka työssäni avaavat, prosessin kokemustieto on omaani. Jennin kokemustieto näkyy valokuvien sekä kursivoitujen lainausten kautta.

Saarion (2008, 22) mukaan kuvallista prosessia on mahdollista valaista taitelijan oman puheen kautta. Tämän äärellä olen nyt, mutta en taitelijana, vaan ohjaajana. Pysin oman kokemustietopuheen avulla tuomaan näkyväksi sen, mitä nämä projektit ovat pitäneet sisällään ja mitä niistä löytyi.

2.4 Identiteettityö

Olen pohtinut matkan varrella monia erilaisia minään ja itseen liittyviä käsitteitä. Olen puhunut alun perin itsetutkiskelusta ja löytöretkeilystä, projektien kohdalla mietin minäkuva, olen kohdannut käsitteitä itseymmärrys ja itsetuntemus, ajatuksia oman minän kohtaamisesta. Lopulta oli selkiytettävä omat ajatukset asian ympärillä ja löydettävä rajausta sille, miten ja millä termeillä näitä asioita käsittelemällä työssäni.

Valokuvalliset projektit, jotka avaavat työssäni, ovat olleet itselleni selkeästi omaan itseäni katsomista. Katsomisen kautta tapahtuu itsehavainnointia, itsehavainnoinnin lisäksi on tapahtunut itseymmärryksen lisääntymistä, itsetuntemuksen kehittymistä ja lopulta identiteetin selkiytymistä. Puhun nyt tästä kaikesta identiteettityönä. Identiteettityön sisällä liikkuvat käsitteet itsehavainnoinnista, itseymmärryksestä, itsetuntemuksesta sekä identiteettistä. Identiteettityö kattaa työssäni niin henkilökohtaisen kuin ammatillisenkin identiteetin.

Haluan kuitenkin painottaa erästä asiaa. Identiteettityö sanana saa helposti aikaan ajatuksen tavoitteellisesta työskentelystä identiteetin kehittämiseksi. Siitä tässä omassa prosessissani ei kuitenkaan ole ollut kyse. Projektien kautta prosessissa löysin itseni näiden havaintojen ja ymmärryksen lisääntymisen luota, ilman että se oli alun perin tarkoitus. Tarkoitan sitä, että omat kokemukseni eivät ole olleet tavoitteellista identiteettityötä, vaan työ identiteetin äärellä on kehittynyt kokemusten mukana itsestään. Yhtäläillä ajatellen, että juuri tämän kaltaiset projektit voisivat olla myös tavoitteellisia identiteetin suhteen, jos niin haluaa ennalta määrittellä.

Markku Ojanen (2011) määrittelee itsetuntemuksen oman olemassaolon tiedostamiseksi sekä oman tilan pohdinnaksi. Minä ja minuus ovat persoonallisuuden ytimen aktiivisesti toimiva osa ja identiteetti yksilön oma kokemus paikasta ja asemasta sosiaalisessa ympäristössä. Ojansen mukaan identiteetti on myös ihmisen kertomus omasta elämästään. (Ojanen 2011, 22.) Minän ja minuuden avulla ylläpidetään persoonallista olemassaoloa ja identiteetin kokemusta. (Ojanen 2011, 23.)

Mikael Saarinen (2002) kuvaa itsetuntemusta sisäiseksi peiliksi, johon katsominen tulisi olla runsasta ja mieluisaa. Itsetuntemus on kykyä tarkastella sekä ymmärtää itseään, ja samalla myös kykyä hyväksyä ja kunnioittaa itseään sellaisenaan. Itsehavainnoinnilla voi lisätä itsetuntemusta. (Saarinen 2002, 39–40.)

Sava (2004) korostaa identiteettityön tärkeyttä ja toteaa identiteettien rakentuvan ja muovautuvan erilaisten itseilmausten kautta ja ovat näissä ilmaisuissa vahvasti narratiivisia. Opettajuuden voi nähdä tarinallisesti rakentuneena ammatti-identiteettinä, jossa näkyy opettajan persoonallisuuden ja

kokemuksen kuuluminen tiettyyn kulttuuriin tai kulttuureihin. Jotta opettaja voi tukea oppilaan kasvuprosessia, on hänen siis tunnettava itsensä. (Sava 2004, 51—52.) Savan ajatukset kiteyttävät kirikkaasti sen, mistä työssäni lupulta on kyse. Palaan tähän luvussa 6.2.

Tässä työssä niin henkilökohtaista kuin ammatillistakin identiteettiä hahmotetaan valokuvan avulla. Identiteetti on muovautunut itseen katsomalla, itseymmärryksen lisääntymisellä ja näin suoraan itsetuntemusta vahvistamalla. Merete Mazzarella (2003) kuvaa identiteettiä prosessina ja kehityksenä, ja identiteetin pohdiskelua muuttuvan ja pysyvän välisen suhteen pohdiskeluksi. (Mazzarella 2003, 219, 25, 43, 15.)

Ajattelen, että meillä ohjaustoiminnan artoimeilla on ollut hyvä tilaisuus opinnoissamme edetä kohden itseämme tutkimusmatkallisesti pitkin opintoja, niin erilaisten menetelmien kautta kuin oppiainesisältöjenkin kautta. Sitä kautta on saanut sopivalla tempolla kasvaa ja kehittyä kohden ammatillista identiteettiä. Pääaineprojektissa tutkin omaa ohjaajan identiteettiäni ja kerron tuloksista seuraavassa luvussa 2.5.

2.5 Ohjaustoiminta

Ohjaustoiminta- käsitteen alle liitän ajatukset ohjaajasta, ohjaajan ja ohjauksen arvomaailmasta, ohjaajan ominaisuuksista, tavoista sekä kehittyvästä identiteetistä ja vielä ohjauksen sisällöstä ja tavoitteista. Tarkoituksenani ei kuitenkaan ole käsitellä näitä kaikkia erillisinä asioina tämän työn puitteissa, vaan käytän ohjaustoimintaa yleisenä käsitteenä kertoesani prosessin merkityksestä ammatillisella tasolla. Sen lisäksi nostan tarkasteluun ohjaajan ammatillisen identiteetin. Katson ohjaustoimintaa luonnollisesti ohjaustoiminnan artoimien näkökulmasta. Arja Anttilan hieno tutkimustyö Ohjaustoiminnan artoimien ammatti-identiteetti (2012) toimii ohjaustoiminnan käsitteelle viisaana pohjana. Ohjauksen tehtävänä on antaa asiakkaalle tilaisuus tutkia, keksiä ja selkeyttää tapoja elää voimavaraisemmin ja hyvinvoivemmin (Anttila 2012, 12). Voimavara- ja hyvinvointilähtöistä sisältöä löytyy myös narratiivistaiteellisesta työskentelystä.

Jussi Onnismaa sanoo ohjaajaa kanssakulkijaksi. Hänen mielestään ohjaajuudessa tärkeintä on olla toiselle toinen. (Onnismaa 2012.) Myös Mimmu

Rankanen puhuu siitä, että taideterapiassa terapeutti toimii kanssakulkijana vuorovaikutussuhteessa yhteisellä tutkimusmatkalla asiakkaan kanssa. (Rankanen 2007, 35.) Kanssakulkija on kaunis ja koskettava vertaus ohjaajalle. Ja ”olla toiselle toinen yhteisellä tutkimusmatkalla” on sellainen ajatus, jonka toivoisin koskettavan ihan jokaista ohjaustyön ammattilaista oman työnsä äärellä. Voisin ajatella tämän osaksi oman ohjaustoimintani arvomaailmaa. Arvomaailmalla tarkoitan sitä tapaa, millä haluan kohdata ja ohjata, millainen henki oman ohjaustoimintani yllä vallitsee. Arvomaailmani on pohjimmiltaan humanistinen, jonka ytimessä näen ihmisen, kehittymisen mahdollisuuden sekä suvaitsevaisuuden.

Anttila (2012) pohtii pedagogisen toiminnan, ohjauksen ja terapeutisuuden suhdetta. Sekä terapiaa että ohjausta voidaan luonnehtia ihmisten väliseksi kommunikaatioksi ja itsetutkiskelun prosessiksi. Itse työn äärellä vuorottelevat ohjaus ja pedagoginen toiminta. Ohjauksessa ihminen pyrkii ymmärtämään itseään paremmin. (Anttila 2012, 16.) Tätä pohdittuani haluan ajatella ohjaustyön yhtenäiseksi paketiiksi jossa vuorottelevat ohjaus, terapeutisuus ja pedagogisuus, tilanteen ja tarpeen mukaan, sulassa yhtenäisessä sovussa.

Pääaineprojektissa tutkin ohjaajan identiteettiä. Pohdin sitä, millaiset asiat nousevat ohjaustoiminnassa keskiöön, mitä itse pidän tärkeänä ohjaamisessa, mitä ominaisuuksia ohjaaja tarvitsee ja sitä kautta pääsin ohjaajan identiteetin äärelle. Ohjaajan perusominaisuuksiin kuuluvat avoimuus ja aitous, läsnäolon taito, positiivinen asenne sekä taito kohdata ihminen lämpimästi ja vastavuoroisesti. Nämä ominaisuudet ovat luonnollisesti oleellisia myös terapeuttisista menetelmistä käytävällä ohjaajalla, vielä tavallistakin vahvemmin. Herkkyys toiselle ihmiselle, meneillään oleville asioille ja tilanteille sekä toiminnan aistimiselle on tärkeää. Ohjaajan tulee hallita niin sanallinen kuin sanatonkin läsnäolo toiminnan aikana. Työskentely aidosti omalla persoonalla on tärkeää ja luottamusta herättävää. Spontaanisuus, inspiraatiokyky ja avarakatseisuus antavat ohjaajalle ohjaustilanteisiin vahvuutta ja varmuutta.

Johtoajutuksena ohjaamisessa pidän erilaisten maailmojen tarjoamista, teiden avaamista ja näköalojen esittelemistä asiakkaalle. Tämä on lähtenyt työni ääreltä lasten parista. Itselleni parasta työssäni on ne hetket, kun luodaan maailmoita yhdessä. Ja parhaimmillani olen työssäni, kun tarjoan lapsille tilaisuuden maailmoiden luomistyölle, pohjan ja rakennusmateriaalit. Kuulostaa paljolta, mutta loppujen lopuksi kyse on ihan pienestä. Kyse voi olla yhdestä kuvasta, jonka kautta synnytetään tarina, sukelletaan sanojen ja mielikuvituksen kautta omaan tarinaan. Tai voi olla kyse muutamasta sanasta, jotka lähtevät elämään eteenpäin, muovautuen vaikkapa tarinaksi tai maalaukseksi. Paljon ei tarvita, mutta kuitenkin samalla se tarvittava on jotakin suurta: mahdollisuus, tilaisuus, avoin ovi, kutsuva tie, hapekas ilma, vapaus olla, tai miksi sitten kukakin sitä haluaa kutsua. Se ei ole itsestäänselvyys, vaan siihen ja sen luomiseen on ohjaajalla hyvin tärkeä rooli.

Löysin ohjaajan identiteettini ympärille ajatukset kohtaamisesta, läsnä olemisesta, dialogisuudesta, kasvamaan saattamisesta, näkyväksi tekemisestä

sekä maailmojen tarjoamisesta. Ajattelen nämä kuusi tärkeää elementtiä ohjaajan identiteettini rakennusmateriaaliksi, ymmärrykseksi ja suuntaviitaksi. Samalla ne toimivat myös ohjaustoimintani arvomaailman sisältönä.

Ojanen (2006) kertoo laatutekijöistä, jotka ovat ominaisuuksia vuorovaikutuksessa liittyen ohjaajan persoonaan tai ammatilliseen sitoutumiseen. Niitä ovat ohjaajan todellinen empatia ja herkkyys, kommunikatiivinen välittömyys, lämmin ja positiivinen tapa suhtautua, kontrollointikyky mm. rajojen asettamisessa, motivaatio, aktiivisuus ja yhteistoiminnallisuus. (Ojanen 2006 Leinon 2011, 35 mukaan.) Ohjaustoiminnassa oleellista on ohjaajan oma, vahva tietämys ja kokemus ohjausmenetelmästä. Tärkeää on myös se, millä asenteella ja kiinnostuksella hän ohjaukseen ja asiakkaisiin suhtautuu.

3 TEOREETTINEN JA TUTKIMUKSELLINEN VIITEKEHYS

Olen tehnyt tutkimustyötäni fenomenologisen, terapeutin valokuvan sekä kokemuksellisen prosessin teorioiden pohjalta. Avaan nämä teoriat seuraavassa.

3.1 Fenomenologia

Fenomenologinen tutkimusmenetelmä korostaa tutkijan omaa havaintojen tekoa ja suoraan asiaan menemistä, eikä vaadi etukäteen lukkoon lyötyjä teorioita. Fenomenologian isä Edmund Husserlin mukaan maailma ilmenee meille subjektiivisena kokemuksena ja näin tutkijan oman kokemuksen kuvailu on olennaista. Fenomenologisen tutkimuksen aineisto on välitöntä kokemusta ja tutkijan tehtävä on oivaltaa aktiivisella havainnoimisella mikä tutkittavassa ilmiössä on olennaista. (Houessou 2010, 26.)

Jaana Parviainen (2006) toteaa fenomenologian reflektiiviseksi asenteeksi maailmaa ja itseämme kohtaan. Menetelmässä korostuu kokemus ja kokemuksellinen, se on välitöntä, intuitiivista käytännön ymmärrystä. (Parviainen 2006 Houessoun 2010, 15 mukaan.) Vilkan (2015, 171) mukaan fenomenologisen lähestymistavan tärkeimpiä työvälineitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys ja sen avulla tutkitaan ihmisen kokemuksellista suhdetta maailmaan.

Omaa ajatteluani fenomenologian ympärillä selkeytti Markku Satulehdon (1992) tekstit, joiden mukaan fenomenologia kuvaa koettua maailmaa sellaisenaan kuin se välittömästi ilmenee, ja tämän alkuperäinen kokemus saa ihmisen muodostamaan maailmaa koskevia uskomuksia alkuperäisen kokemuksen toimiessa uskomusten perimmäisenä oikeusperustana. Vasta tämän jälkeen on tieteellisen kysymyksenasettelun vuoro. (Satulehto 1992, 70—72.)

Hanna Vilkan (2015) mukaan fenomenologinen lähestymistapa on kiinnostunut nimenomaan mielellisistä merkityksistä, joita tutkittava tuottaa puhuttuna, kirjoitettuna ja kuvattuna. Kokemuksesta ja näistä mielellisistä tulkinnoista muodostuu merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. (Vilka 2015, 172.) Houessou (2010, 18) käyttää tutkimuksensa tulkinnoissa fenomenologista ajattelua ja asennetta. Hän tarkoittaa tällä asenteella hämmästelevää ja yhä uudelleen kyselevää olemisen tapaa. Fenomenologisen asenteen avulla voi nostaa esille merkityksiä sekä hahmottaa niiden mahdollisuuksia. Peilaankin omaa tutkimustani ja asioiden käsittelyä Vilkan ja Houessoun ajatuksiin; fenomenologinen asenteeni prosessissa nousseiden merkitysten äärellä on hämmästelevä, mielellisiä merkityksiä hakeva ja yhä uudelleen kyselevä.

3.2 Terapeuttinen valokuvaus

Narratiivistaitteellista työskentelyä avatessani luvussa 2.2, totesin sen luonteen ehdottomasti myös terapeuttiseksi. Hentinen (2009, 38) toteaa terapeuttisen työn keskiössä olevan ihmisen sisäisen maailman ja siinä tapahtuvat muutokset. Valokuvan äärellä olen luonnollisesti kiinnostunut valokuvaterapiasta sekä terapeuttisesta valokuvauksesta ja valokuvan käytöstä. Miten nämä eroavat toisistaan? Valokuvaterapian uranuurtaja Judy Weiserin mukaan terapeutit käyttävät valokuvaterapiaa asiakkaiden kanssa auttaakseen heitä ongelmissa, kun taas terapeuttista valokuvaa käytetään itsetutkiskeluun tai taiteelliseen ilmaisuun ja se on itseohjautuvaa ilman virallista terapiatoimintaa. Valokuvaukseen liittyvä itsetutkiskelu on jo sinällään terapeuttista, mutta ei kuitenkaan sama asia kuin kokemusten prosessoiminen terapeutin ohjauksessa. (Weiser 2001- 2015.) Työni teoreettiseen viitekehykseen kuuluu nimenomaan terapeuttinen valokuvaus.

Valokuvan terapeuttinen voima- kirjassa (2009) kerrotaan valokuvaterapeuttisten menetelmien sopivan käytettäväksi psyko- ja taideterapian ohella

myös sosiaali-, terveys- ja opetusalan työssä. Valokuvan voimana visuaalinen kieli on tie ihmisen tunteisiin ja kokemuksiin. Valokuva toimii itsetuntemuksen lisäämisessä, vuorovaikutussuhteiden tarkastelussa ja kehittämässä sekä yhteisöllisyyden parantamisessa. Sanallisten vaikeuksien ilmaisu helpottuu valokuvan avulla. Valokuvista voi saada syvällisiä elämyksiä, voi löytää omia niin merkityksellisiä kuvia, että niistä tulee itselle aarteita. (Halkola, Mannermaa, Koffert & Koulu 2009, 9—10.)

Valokuvaterapeutti Ulla Halkola (2009) toteaa terapeutin valokuvauksen olevan valokuvaan liittyvää henkilökohtaista kuvatyöskentelyä, ja siihen voi sisältyä omakohtaista, itsetutkiskeluun ja kasvuun pyrkivää valokuvausta. Vaikka terapeutisuus ei olisikaan tavoitteena, voi myös valokuva-taiteeseen liittyvä henkilökohtainen kuvatyöskentely olla luonteeltaan terapeutista valokuvausta. Taiteen sekä terapian pyrkimys ymmärtää elämää ja ilmaista elämän tärkeitä merkityksiä, yhdistää ne läheisiksi toisilleen. (Halkola 2009, 16.)

Valokuvaaja, taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen voimauttavan valokuvan menetelmä on hieno esimerkki terapeutin valokuvauksen käyttämisestä ihmisen eheyden aikaansaamiseksi. Savolainen (2008) toteaa voimauttavan valokuvan olevan sosiaalipedagoginen menetelmä, jota käytetään niin identiteettityöhön kuin vuorovaikutussuhteiden vahvistamiseen. Valokuvien ja kuvaamisen avulla tehdään näkyväksi eri elämänalueisiin liittyviä teemoja, joille haetaan vahvistusta. Voimauttavan valokuvan käytön edellytys on tasavertaisuus, jolloin kuvaajan valta puretaan ja kuvaustilanne muuttuu dialogiseksi vuorovaikutustilanteeksi ja ihmisen omaksi itsensä määrittelyksi. Voimauttavan valokuvan tasavertaisuus koskee myös sitä, että ennen kuin menetelmää voi käyttää, tulee ensin omakohtaisesti kokea valokuvaprosessi. (Savolainen 2008, 196—198.) Näissä omista projekteissa on nähtävissä samankaltaisia piirteitä ja periaatteita kuin voimauttavan valokuvan menetelmässä, mutta niissä ei ole kuitenkaan ollut suoraan kyse tästä menetelmästä. Palaan matkan varrella näihin yhtäläisyyksiin ja eroihin tarkemmin, erityisesti luvussa 4.3.

Savolaisen (2009) mukaan valokuvien ja kuvaustilanteen herättämät keholliset reaktiot ja valokuvavälineelle ominainen tapa jäljentää todellisuutta tekevät valokuvasta toden tuntuisen ja emotionaalisesti uskottavan todisteen ja siten terapeutisesti vaikuttavan. (Savolainen 2009, 214.)

Salo (2009) pohtii vielä taiteen ja terapian välistä eroa, mikä näkyy ennen kaikkea kuvien käytössä ja kontekstissa. Valokuvataide on aina lopulta julkista ja yleisölle tarkoitettua, ja vaikka taide voi olla terapeutista sekä tekijälle itselle kuin myös katsojalle, ei se kuitenkaan ensisijaisesti ole terapiaa. Valokuvan terapeutin käyttö on yksityistä ja kuvien avulla lisätään omaa ymmärrystä. Näitä kuvia voi myös pitää taiteena, jos julkisuudesta ei ole niiden todelliselle tehtävälle haittaa. (Salo 2009, 33.)

3.3 Kokemuksellinen prosessi

Luvussa 2.3 kerroin mitä tarkoitan prosessin kokemustiedolla yhtenä käsitteenä työssäni. Osana teoreettista viitekehystä toimii kokemuksellinen prosessi. Ilman tätä kokemuksellista prosessia ei kokemustiedon puhetta olisi kerrottavissa eikä kuultavissa. Prosessilla on mielestäni oma draaman kaarensa, se sisältää alun, itse tapahtumat sekä vielä lopun, päätöksen. Päätös voi toisinaan olla sellainen, mikä kuitenkin jatkaa eloaan, kulkee eteenpäin toisiin prosesseihin tai sitten se voi syventyä itsessään. Useimmiten prosessilla on kuitenkin päätös, jonka voi jollakin tasolla osoittaa juuri tämän prosessin lopuksi.

Prosessia pohtiessani löysin kuvataiteilija, taidekasvattaja Jaana Houessoun hienon tutkimuksen Teoksen synty, kuvataiteellista prosessia sanallistamassa (2010). Houessoun tutkimuksen tarkastelukohteena ei ole lopputulos vaan prosessi kokonaisuudessaan. Houessou tutkii nimenomaan kuvataiteellista prosessia, teosten tekemisestä, mutta löydän silti hänen prosessikuvausistaan paljon samaa ajatusmaailmaa kuin omastani valokuvaprosessien äärellä. Valokuva (teos) suunnitellaan, kuvataan, katsotaan ja siitä eteenpäin prosessi eteneekin sitten subjektiivisessa maailmassa hyvinkin suljettuna, jollei prosessi ole vastavuoroinen jo valmiiksi. Kun Houessoulle on tärkeää ymmärtää se, miksi hänen teoksistaan tulee sellaisia kuin tulee ja minkälaiset asiat vaikuttavat ajatteluun ja työskentelyyn teosten parissa, minä taas etsin tässä sitä, mitä kokemuksellinen valokuvaprosessi tuottaa, mitä siitä voi löytyä ja lopulta, miten merkittäväksi se voi kasvaa, sekä henkilökohtaisella että ammatillisella tasolla ohjaajana. (Houessou 2010, 8.)

Houessou (2010) määrittelee taiteen tekemisen ennen kaikkea ajatteluprosessiksi, joka nostaa esille, auttaa näkemään ja ymmärtämään. Tämä prosessi on ajallinen tapahtuma, jossa rajataan, katsotaan ja tehdään jälki. Prosessissa voi tapahtua muutosta, käsittelyä ja konkretisoitumista. (Houessou 2010, 150.) Minulla tätä muutosta on ollut jokaisen projektin kohdalla sekä myös näissä kaikissa yhdessä. Koenkin nämä kaikki kolme projektia lopulta yhdeksi prosessiksi itseni kohdalla, muutokseksi, kehittymiseksi ja oivaltamiseksi. Tämä prosessi on työssäni pääosassa ja tuloksina tarkastelen prosessista kohdattuja merkityksiä.

Kokemuksellisuuden merkitystä ei pidä vähätellä: tarpeeksi paljon elämyksiä, jotka jäävät mieleen ajattelun muokattaviksi ja työstettäviksi, muuttuvat ajan myötä kokemukselliseksi tiedoksi ja tuntumaksi siitä, mikä on hyvää ja oikein (Sederholm 2008, 7). Houessoun (2010, 79–80) mukaan taiteilija kietoutuu prosessiin kokemuksen virrassa. Kaikki elämismailmassa tapahtuva vaikuttaa työskentelyn prosessin kulkuun, keskeneräiselle löytyy joka päivä hieman eri näkökulma. Taiteellisen prosessin vaikutukset heijastuvat tekijään, teokseen ja ympäristöön, taitelijan tapa olla, ajatella ja tuntea muuttuvat työskentelyn prosessin ja kokemusten mukana. Tästä samantapaisesta virta-ajatuksista kerroin tarkemmin kokemustiedon yhteydessä.

Kokemuksellisella prosessilla haluan tuoda esiin niin kokemuksen kuin prosessin läpikäymisen tärkeyden sekä merkityksen. Kokemukset omassa prosessissani ovat luonnollisesti subjektiivisia, sellaisia, mitkä joku toinen voisi kokea toisin. Kuitenkin kokemusten julki tuominen kertoo siitä, että

kokemukset ovat olleet itselle niin merkityksellisiä, että niiden sisällön halua jakaa myös muille. Rankasen (2006) mielestä luova prosessi on jokaiselle yksilöllinen kokemus, jossa eri vaiheet ovat vapaassa vuorovaikutuksessa keskenään. Ei siis ole kyse yksinkertaisesta vaiheesta toiseen etenevästä tapahtumasta. (Rankanen 2006, 193.) Teoksen kehittymisen ja työkentelyn aikana muotoutuva tietäminen on painokkaan subjektiivista ja tekijän kokemukseen kääriytyvää (Houessou 2010,7).

4 KUVAUKSET VALOKUVAPROJEKTEISTA

Seuraavaksi esittelen kolme valokuvaprojektia, jotka ovat olleet opinnäytetyöni lähtökohtana. Luvussa 1.2 kerroin pääpiirteet projekteista, niiden ajankohdista sekä Jennin osallisuudesta.

4.1 Projekti 1 ”Silloin juuri nyt”

Huimaa, miten voi astua vieraisiin taloihin, pihoihin, ihmisten rinnalle ja tulla hiljaa kuvaajana kohden toisten omaa. - Satu

Ensimmäisen projektin, ja siitä syntyneen näyttelyn, nimeksi tuli ”silloin juuri nyt”. Nimi oli palanen Jennin tekstistä, jonka hän tuotti kuvauskokemuksen sekä kuvien ja omien ajatustensa pohjalta. Kaikkihan alkoi pienestä kysymyksestä ”Tulisitko kuvaaman lapsiani?”. Jenni halusi kuvia lapsistaan, kuvauspaikkana lapsuutensa talo, pihapiiri ja maisema. Olen aina rakastanut kuvata toisia, kurkistella kameralla toisten ihmisten elämää ja tallentaa näkemääni kuviksi. Olin siis heti valmis. Kuvaajan rooli on minulle hyvin luonteva. Meillä oli antoisa kuvausilta, Jennin kuvasuunnitelmat rekvisiittoineen elivät lasten tahtiin, meistä piittaamatta. Minä kuljin mukana paikasta toiseen, kuvasin, yritin olla huomaamaton, vailla virkaa, jotta lapset unohtaisivat minut ja voisivat olla aidosti. Kuvasin omalla tavallani, omalla katseellani, Jenniltä ei tullut sanallisia toiveita, hän antoi minulle hiljaisen ja vapaan työrauhan. Tuli hetkiä, joissa lapset selvästi unohtivat läsnäolon, se tuntui ihmeelliseltä. Pääsin kuvaajana vahvaan flow-tilaan (ks. käsitteestä flow Csikszentmihalyi 2005).

Vapaus. Vieras ympäristö alkaa elää ympärillä, minussa, kamerassa, niin että ei ole muta kuin tämä kuvaushetki. - Satu

Kuvaustilanteen jälkeen oma olotilani oli hämmentynyt ja edelleen hyvin läsnäoleva. Flow-tila tuntui jatkuvan, oma maailma, näkemisen virta, se missä saan keskittyä kuvan ottamiseen, katsomiseen ja näkemiseen kameran kautta, antaa minulle paljon. Väitän, että tässä kohtaa alkoi tapahtua itseni kohdalla jotakin uutta kasvua ja syvyyttä kuvaamisen äärellä. Samoin Jenni oli kokenut sekä tilanteen että itse lopputuloksen, valokuvat, hyvin vaikuttavana. Koimme vahvasti, että tästä kuvaustilanteesta ja sen tuottamasta kokemuksesta pitäisi puhua, omaa kokemusta pitäisi saada avata toiselle.

Tunne ja motiivi on kummallakin oma tässä asiassa. Oma tunne ei kuitenkaan ole vastatunne toiselle. - Jenni

Aloitimme kirjeenvaihdon, jossa vaihdoimme ajatuksia siitä, miltä kuvauskokemus oli kummastakin tuntunut, mitä ajatuksia se herätti, mitä se ylipäätään sai meissä aikaan. Perinteinen, tavallinen kuvaustilanne muuttuikin prosessissa merkittäväksi, vahvaksi kokemukseksi. Tämän myötä kuvaustilanteesta kasvoi iso, lähes vuoden mittainen prosessi, jonka kokosimme lopuksi vielä yhteiseksi kirjaksi ja näyttelyksi, joilla toimme esille kuvien synnyttämät tekstit ja läpikäydyn kokemusmaailman.

4.2 Projektin 2 ”Vastavuoroinen prosessivalokuvaus”

Usko siihen, että toisen aikomukset ovat pelkästään hyviä. – Jenni

Toinenkin yhteinen projektimme Jennin kanssa sai alkunsa lähes huomamatta, pienestä. Halusimme vain oppia olemaan kuvattavina. Päätimme, että aina koulutapaamisilla saisimme ottaa toisistamme vapaasti kuvia, niin, että hiljalleen kamerasta voisi tulla huomaamaton, sen edessä ja sen kanssa oppisi olemaan vapaasti ja aidosti, piittaamatta. Viiden kuukauden ajan kuvasimme toisiamme, annoimme kuvat toiselle jokaisen kuvauskerran jälkeen ja saimme katsoa itseämme toisen katseen avulla. Pyrimme välttämään poseeraamista, halusimme ”olla kuten yleensä”. Oli tarve nähdä itsemme niin kuin olemme, niin kuin näymme toisille. Kuvat olivat itselle kallisarvoisia. Sovimme myös niin, että tekisimme molemmat omaa hiljaista prosessia tallettaen kuvia valokuvapäiväkirjoihin ja kirjaten kuvaustilanteista ja – tunteista ajatuksia ylös, emmekä näyttäisi kirjoja toisillemme ennen kuin valmiina, kaiken lopuksi.

Mikä etuoikeus saada tulla niin lähelle toista! Mikä lahja ettei kaikkea voi koskaan tietää eikä ymmärtää. -Jenni

Miina Savolainen (2008) sanoo voimauttavan valokuvan menetelmässä olevan kyse katsomisen ja näkemisen tavasta. Tässä kuvausprojektissa Jennin kanssa oli kyse juuri tästä, katsoa ja nähdä, olla peilinä ja tulla nähdyksi. Tavasta tallentaa toista kameralla vapaasti, luvalla on löydettävissä voimauttavan valokuvauksen periaatteita. Samankaltaisina periaatteina toimivat Savolaisen ajatukset ”jättäytyminen toisen ihmisen katseen varaan”, ”mahdollisuus katsoa itseään silmiin”, ”itsensä ylittäminen ja alttiiksi antautuminen”, ”mitä hänessä näen, on hyvää ja arvokasta” sekä ”rakastava, vastavuoroinen katse”. Voimauttavassa valokuvassa on tärkeää myös se, miten haluaa tulla nähdyksi. (Savolainen 2008, 145—198.) Jennin kanssa annoimme toisillemme luvan valita kuvaamisen tilanteet, niitä ei lähdetty suunnittelemaan tai muokkaamaan. Kuvaajalla oli vapaat kädet kuvaamisen hetken valinnalle sekä sille, miten kuvaa, millä tavalla katsoo toista ja tekee toisen näkyväksi. Tässä näkyy selkeä ero voimauttavaan valokuvaan, jossa kuvaaja määrittelee sen miten kuvassa näkyy. Toisen katseella kuvatut omakuvat tuntuivat lahjoilta. Kuvia odotti sähköpostiin kiihkeästi ja niiden tarkastelu ja tärkeimpien kuvien valinta omaan kansioon tuntui merkitykselliseltä.

Aluksi mietin oliko tämä omakuvausta, kun toinen onkin se, joka valitsee, päättää ja katsoo. Se tuntui enemmän toisen näkemältä. Ajatus siitä halusta nähdä ”miten näymme toisille” toteutui kuitenkin vahvasti. Kun katson toisen kuvaamaa omakuvaani, se onkin itseni näkemistä toisen avulla, mahdollisuus katsoa itseä silmiin ja samalla tärkeä mahdollisuus itsehavainnointiin. Tällä voi olla syvempikin merkitys kuin itse otetulla omakuvalla, ainakin se on erilainen, kun mukana on toisen katse, tunne toisesta ihmisestä rinnalla.

Tämä vastavuoroinen projekti muutti myös sen suunnan, että halusinkin alkaa nähdä itseni kasvotusten, silmästä silmään. Aidosti. Itsenäni. -Satu

Nimesimme projektin vastavuoroiseksi prosessivalokuvaukseksi, sillä sellainen se oli. Prosessi täynnä vastavuoroisuutta, jonka sisältä löytyi myös oma henkilökohtainen maailma.

”Raakana ja poseeraamatta. Kuvia otettiin niin paljon, että syntyi pakostakin sellaisia, joista on helppo pitää. Samaan aikaan jatkuvaan kuvaamiseen tavallaan turtui. Ja silti kuvat järkyttivät, ihastuttivat ja saivat tuntemaan. Aina uudestaan. - Jenni

4.3 Projekti 3 ”Omakuvan äärelle”

Vastavuoroisen prosessivalokuvauksen jälkeen minulle jäi suuri tarve katsoa itseäni, nähdä itseni ja myös tehdä itse itseni, ja ennen kaikkea itselleni, näkyväksi. Olinhan aiemminkin kuvaillut itseäni, mutta hiukan vaivihkaa, katsellen takaa, varovasti, en ihan suoraan silmiin. Itsen näkemisen tarve oli kuitenkin jo vahvana olemassa ja se syttyi kunnolla vastavuoroisen prosessivalokuvauksen myötä.

Lähdin mukaan artemiopiopiskelija Minna Enqvistin ideoimaan omakuva-haasteeseen, joka toteutettiin Facebookin suljetussa ryhmässä. Haasteessa otettiin vaihtuvan aiheen mukaan omakuva joka päivä kuukauden ajan ja jaettiin se ryhmässä. Se oli kiehtovaa, koukuttavaa ja avasi minulle uuden maailman. Sen myötä prosessi omakuvan äärellä laajentui entisestään. Kuvissa, jotka ovat itse kuvattuja, on ihan oma, erityinen tunnelma, ja niihin myös syntyy erilainen tunneside, kuin muihin itsestä otettuihin kuviin. Sain toimia haasteessa yhtenä inspiroijana omalla aiheella sekä tekstillä suhteestani omakuvaan. Kirjoitin tekstissä näin:

Omakuvauksen saralla olen vielä ihan alkutaipaleella. Olen aina ottanut kuvia toisista, intohimoisesti. Olen jättänyt itseni ulkopuoliseksi, ollut katsoja. Ne kuvat missä myös itse näkyy, ovat kuitenkin aina olleet aarteita. Olen myös opetellut pyytämään. Otatko minusta kuvan? Ei ole aina helppoa olla niin, katsottavana. Mutta, onhan ihmisellä tarve nähdä itsensä. Ne liikakilot, nolot ilmeet, valahtanut naama, niin ja ryhti, missä se on? Niihinkin tottuu kun tarpeeksi katsoo. Huomaa ehkä jotakin muuta. Että näyttääkin kiloissaan ja naamassaan ihan tyytyväiseltä, itseltään. Tämä olen nyt. Näin näyn muillekin. Minä se olen. Oman itsen näkyväksi tekemisessä ja kaikissa niissä omassa virheissä, ongelmassa ja koko sekopäisyydessä on lopulta jotakin hillittömän hauskaa ja ihan ikiomaa voimaa. Kunhan vain herää katsomaan.

Ajattelen omakuvauksen olevan kuvan ottamista itsestä joko itse kuvaten tai toisen apua käyttäen. Jos joku toinen kuvaa minun omakuvani, tulee siinä olla minun, kuvattavan oma näkökulma ja toive mukana siitä miten haluan tulla kuvatuksi. Yhtäläillä omakuvaksi voi tulkita minkä tahansa kuvan itsestä, on se sitten kuvattu oman toiveen tai kuvaajan ajatuksen mukaan.

Vastavuoroisen prosessivalokuvauksen kuvaamisen luen myös omakuvaukseksi. Omakuvaukseksi koen myös sellaisten kuvien kuvaamisen missä näkyy esim. vain jalat, heijastus veden pinnasta, varjo tai käsi. Näinkin voi todistaa omaa näkymistään, sitä, että on olemassa tässä hetkessä ja tässä maailmassa. Mäkiranta (2006) ymmärtää omakuvia tuottavan henkilön itseen liitettävien merkitysten aktiivisesti määrittäväksi. Omakuviin jää jälkiä siitä, miten kuvattu henkilö nähdään kulttuurin ja toisten silmin, mutta niihin jää myös jälkiä siitä, miten kuvantekijä näkee ja määrittelee itse itsensä (Mäkiranta 2006, 58, 61).

Omakuvaustilanteet ovat kuin omia salaisia maailmoita. Niissä saa olla yksin, tehdä itse tunnelman kuvalle, saa katsoa ja nähdä, antaa aikaa omalle itselle. Ne voivat olla vaikuttavia, syvällisiä hetkiä, tai vaikka leikkiä ja hulluttelua, vakavaa hiljentymistäkin. Luulen, että ne hetket sisältävät sen, mitä itse juuri sillä hetkellä tarvitsee. Usein käy myös niin, että kuvat yllättävät ja kertovat jotakin sellaista, mitä en osannut odottaakaan. Kuvien ottaminen ja itsen katsominen erilaisten kuvausaiheitten mukaan on mielenkiintoista ja haastavaa. Näin kuviin saa erilaisia rooleja, näkökulmia, syvyyttä ja uusia kuvakulmia. Erävaaran (2011, 34–35) mukaan omakuvat toimivat keskustelukumppaneina, niillä voi vahvistaa olemassaolon kokemusta tai yhtäläillä etäännyttää itsensä ja niistä voi löytää kääntopisteen, uuden suunnan tai oivalluksen.

Omakuva toimii oman itsen kohtaamisen välineenä. Sen kanssa saa pysähtyä itsensä äärelle, tulla tutuksi ja tehdä omasta itsestään kuvan ja kuvaus hetken päähenkilön. Omakuvan avulla olen itse kohdannut hyväksymistä ja mielenrauhaa, saanut voimaa ja luottamusta omaan itseeni. Hyväksymisen myötä on syntynyt eräänlaista lempeää kiintymystä omaan olemiseen tapaan ja omiin piirteisiin, sellaisiin, jotka herättävät helpommin itsekritiikkiä. Erävaara (2011, 34) löytää omakuvistaan voimakkaan kokemuksellisia hetkiä, arkista tapahtumattomuutta, sekä kuvaamisen toistosta maneerit, oman tavan olla olemassa.

Minä! Ihan minä! -Satu

Haluan liittää omakuviin ajatuksen myös arkisesta näkyvyydestä. Tarkoitin arkisella näkyvyydellä sitä, miten tärkeää on nähdä itsensä oman arkisen elämän keskellä, sellaisenaan. Savolainen (2009) sanookin arjen teemojen tavoitteellisen valokuvaamisen merkitsevän sekä elämän ajankohtaisten, voimavaroja syövien asioiden työstämistä että voimaa ja iloa tuovien asioiden vahvistamista valokuvaamalla (Savolainen 2009, 222). Arkisella näkyvyydellä on vahva merkitys itselleni, sillä arjen näkyväksi tekemisellä saatetaan huomata ympäröivän kauneuden, oman hymyn, maiseman voiman ja itsensä kaiken keskellä, rauhassa. Koen arkisen näkyvyyden huomaamisen tarpeelliseksi ja terveelliseksi. Terveyttä ja hyvinvointia valokuvista- kursilla esittelimme kymmenen merkityksellistä kuvaa omasta elämästä. Yksi kuvistani oli otettu muutamia vuosia sitten tyttärestäni omassa huoneessaan, leikkien keskellä, aikamoisessa sekamelskassa. Muistan kuvaa ottaessani katsoneeni väsyneenä ympäröivää kaaosta. Kuvasta tuli lopulta tärkeä juuri arkisen näkyvyyden takia, sillä vuosien jälkeen esittelin kuvan sanoilla ”Meillä on näin värikästä, kotoisaa ja luovaa.” Ja vaikka tämä esimerkki ei

liittynyt varsinaiseen omakuvaan, on arkisen näkyvyyden kuvaaminen ilman omaa itseäkin mielestäni eräänlaista omakuvasta, oman elämän ja kertomuksen kuvausta. Kun lähtökohtana on oikea ympäristö, todellisuuden lumovoima on läsnä (Brotherus 2002, 141).

Ne kaikkein rakkaimmat kuvat ovat sittenkin ihan arkisista tilanteista.
-Jenni

5 PROSESSISSA KOHDATUT MERKITYKSET

Mitä sitten kohtasin näiden valokuvaprojektien kautta kokemuksellisesta prosessista? Kuljin merkityksellisen matkan kuvaajan roolista omakuvan äärelle ja löysin tien itseni luo, mahdollisuuden itseni havainnoimiseen valokuvan kautta. Esiin nousi asioita, joihin kiinnitin huomioni ja jotka koskettivat minua sekä henkilökohtaisella että ammatillisella tasolla. Näistä asioista syntyi merkitykset, jotka seuraavassa tuon esille.

Kuten johdannossa korostin, nämä kolme projektia olivat henkilökohtaisia, olin niissä mukana kuvaajana, kuvattavana, kokijana, ystävänä ja myös yksin, itseni kanssa. Olin mukana myös opiskelijana ja sitä kautta lopulta ohjaajana, niin, että oma kokemustieto siirtyi lopulta henkilökohtaiselta tasolta yleiselle ja tässä tapauksessa ohjaajan ammatilliselle tasolle. Koska kokemus oli aluksi subjektiivista, avaan nämä merkitykset sitä kautta, liikkuen henkilökohtaisesta yleiseen ja tarvittaessa myös takaisin.

5.1 Katse ja katseen suunnat

Sinua on helppo ja hyvä katsoa. Mutta tuntuukohan sinusta samalta kun katsot minua? -Satu

Ilman katsetta ei ole valokuvaa. Katse tekee näkyväksi. Vaikka olisi kyse maisemakuvasta, siinä on olemassa kuvaajan katse, miten kuva on haluttu ottaa, miten maisema on haluttu näkyvän. Henkilökuvauksessa katseita on olemassa paljon lisää. Kiinnostuin katseesta kuvassa sekä kuvan ulkopuolella. Pohdin sitä, minkälaisia katseen suuntia valokuva, kuvan ottaminen ja kuvan katsominen sisältää. Katsetta ajattelen kuvaajan, kuvattavan sekä itse kuvan kautta, sekä myös sen kautta, mitä kuvan ympärillä tapahtuu ja minkälaista katseiden liikettä tämä kaikki saa aikaan. Katse valokuvan ympärillä sisältää monia erilaisia suuntia, enkä ajattele vain silmien kautta kulkevia suuntia, vaan kaikkea sitä kuvaa ympäröivää erilaista katsomisen kulkua, sekä sitä mihin ja keihin katse vaikuttaa ja liittyy.

Seppäsen (2001) ajatus siitä, että katse on sidos, on kiinnostava, ja sellainen, mikä koskettaa omia ajatuksiani katseesta. Katse rakentaa subjektien välistä vuorovaikutusta eli sosiaalista sidosta ja samaan aikaan myös vuorovaikutuksen osapuolten minuutta, subjektiutta. Seppänen ottaa tähän esimerkiksi lapsen tarpeen vanhemman katseelle, lapsihan pyytää jatkuvasti vanhemman huomiota ja katsetta itselleen. (Seppänen 2001, 101.) Lapsi siis sitoo itsensä vanhempaan samalla kuin hakee hyväksyvää katsetta omaan minuuteensa, ajattelen. Tämän ajatuksen myötä katseessa on siis jo sinällään kaksi erilaista suuntaa.

Katsomisen kokemus tuottaa hyvin erityisen olon, sekä katsojan, että katsottavan näkökulmasta. Savolaisen (2008) mukaan katseilla liitytään yhteiseen näkyvään maailmaan. Tämä näkyvä maailma on sisäisen, henkilökohtaisen, ainutlaatuisen maailman ja kokemuksen ulkopuolella. (Savolainen, 2008, 163.) Ajattelen katseen liittyvän selvästi siihen, miten ihminen kokee itsensä, miten hän on tullut nähdyksi omasta mielestään. Katseella toista kohtaan voi saada aikaan huimasti hyvää ja ihan yhtäläillä katseella voi jättää huomiotta, hylätä. Savolainen (2008, 165) sanookin katsomisen olevan syvästi merkityksellistä rakentaessaan joko yhteyttä tai ulkopuolisuuden kokemusta. Rakastavan, vastavuoroisen katseen toinen ääripää on mitättöivä, halveksiva katse.

Kohtasin matkallani erilaisia kuvaustilanteen ja kuvan katsomisen katseita. Halkola (2009) kirjoittaa, että valokuvasta on käytetty peilin tai ikkunan metaforaa. Kuvat heijastavat niin tekijänsä kuin myös katsomisen yhteydessä katsojansa mieltä, ja ovat myös ikkunoita valokuvan kuvaamaan maailmaan. Hänen mukaan on myös kuusi erilaista tapaa katsoa valokuvan peiliin tai ikkunaan: intuitiivinen, reflektioiva, dialoginen, kirjo-, vikuroiva ja voimauttava katse. (Halkola 2009, 186—187.) Savolainen (2008) puhuu omakuvan katseesta, siinä on mukana ihmisen koko elämä ja siitä voi myös löytää oman hyväksyvän katseensa (Savolainen 2008, 163, 178). Kuvatuksi tulemisessa on kyse vastavuoroisesta toisen ihmisen katseeseen luottamisesta, kuvaajan rohkaisevasta katseesta. (Savolainen 2008, 169.) Kuvatuksi

tulemisen hetkellä kameran edessä oleva ihminen voi kääntää katseensa siisäänpäin ja keskittyä tutkimaan, miten haluaa nähdä ja rakentaa itseään (Savolainen 2008, 159). Näiden kaikkien erilaisten katseiden myötä ajatus katseen moninaisista suunnista ja merkityksistä vain vahvistuu. Miten tärkeitä katseita, yhtä aikaa suunnattoman vahvoja ja hennon hauraita, valokuvan ja ihmisen ympärille kertyykään. Niissä on mukana niin henkilökohtainen kuin vastavuoroinenkin liike, käsi kädessä, toisistaan riippuvaisinakin.

Aika on olennainen tekijä katsomisessa (Seppänen, 2001, 96). Katsomisessa voi joko aiemmin nähty olla perustana näkemiselle, tai nähty ilmenee itselle vasta myöhemmin, niinkin, että merkitykset muuttuvat. Seppänen sanookin, että katsominen on jatkuva ja muokkautuva prosessi, ei ohimenevä. (Seppänen 2001, 97.) Katseen sidos voi siis olla nopea ja katoava, mutta katsominen sen sijaan jatkuu ja muokkautuu. Katsomisessa lomittuvat toisiinsa aiemman näkemisen mielikuvat, kulttuurinen kokemus ja vuorovaikutus. Silmien sulkeminen ei päättä katsomista, vaan se voi jatkua jopa unessa. Toisinaan uni on tila, missä katsominen vasta mahdollistuu muistikuvien myötä. (Seppänen 2001, 97.) Tämä katsomisen aika on minusta kiehtova ja tärkeä näkökulma. Katseen aiheuttama näkemisen tapahtuma jatkaa siis eloaan ja mietinkin sitä, voiko näkemäänsä tietoisesti unohtaa. Vaikka nähty häviäisi mielestä, aktiivisesta ajattelusta, jääkö se silti kehoon elämään?

Pidätköhän sinä samoista kuvista kuin minä? Mikä tekee kuvasta sinulle tärkeän, arvokkaan? Entä minulle, kuvaajalle? -Satu

Yhdeksi kiehtovaksi katseen suunnaksi haluan nostaa tähän vielä kuvittelun kyvyn. Savolaisen mukaan se kytkeytyy näkemiseen ja sitä tarvitaan oman tulevaisuuden tarinan rakentamisessa. (Savolainen, 2009, 219.) Kuvittelun kyky, onko se sitten näkemisen tapa vai katseen suunta, on mielestäni hurjan tärkeä oman itsen kohtaamisessa ja pohtimisessa, uuden löytämisessä ja vahvistumisessa. Ilman kuvittelun kykyä on vaikea haaveilla, nähdä eteenpäin, ja kulkea matkaa oman itsensä kanssa.

Omakuvauksessa ei tarvita muuta kuin oma katse. Omakuvaa katsoessa saattaa kyllä huomata katsovansa sitä toisenlaisella katseella kuin kuvaatessa. Katseen suuntia saattaa löytyä lisää sen myötä, mitä kuvaa katsoessa tapahtuu, mitä ajatuksia se herättää, ehkä muistoja tai toiveita. Ja omakuvan kohdalla katseen suunta voi laajentua myös sen mukaan, tuoko kuvan esille. Savolaisen voimauttavan valokuvan menetelmässä kuvaajan katseen valta puretaan niin, että valta siirtyy kuvattavan määrittelemälle vuorovaikutukselle (Savolainen 2008, 197.) Projektissa 2 olimme yhdessä sopineet, että kuvaajalla oli lupa kuvaamiseen milloin vain. Kuvaaja siis päätti koska katsoo, jolloin katseen suunta oli kuvaajalähtöinen. En halua itse käyttää sanaa valta tässä kohtaa, vaan kyse on ennemminkin siitä, että sopimus ja luottamus olivat olemassa, kummallakin oli vapaus olla kuvaustilanteessa omana itsenään, niin kuvaajana kuin kuvattavanakin. Tällaisen kuvaamisen tuottama valokuva voi olla todistetuksi hyvää tuottava, terapeutin ja yllättävä, ja mahdollisesti myös hämmennystäkin herättävä. Ihmeellinen tunne on toisen ihmisen yllättävällä katseella.

Katseella voi suorittaa valintoja. Kuvaaja voi tehdä päätöksen, miten katsoo ja mitä näkee, mitä tulkitsee näkemästään, mitä haluaa näyttää. Kuvattava voi halutessaan määritellä sen, miten häntä katsotaan, joko niin että hän kertoo sen ulkopuoliselle kuvaajalle, tai omakuvaustilanteessa päätös on suoraan kuvattavan. Voi myös valita minkälaisen katseen ottaa vastaan, tai minkä asian haluaa kuvasta itselle näkyvän ja nousevan merkitykselliseksi. Savolainen (2009, 216) toteaa, että kun omakuvista löytyy yksikin kuva, josta kuvattava pitää, on se aina askel kohti itsen hyväksymistä.

Projektissa 1 katsomista tapahtui monelta suunnalta. Oli oma, kuvaajan suuntani, oli Jennin katseen suunta äitinä, joka pyrki aluksi olemaan kuvattavia ohjaava, mutta josta hän nopeasti luopui huomattessaan sen tarpeettomaksi. Hän myös jätti kuvaajan katseelle täyden vapauden. Kuvaajana katsoin myös useammasta suunnasta, ajattelin niin lapsia, paikkoja ja maisemia ja kaiken sen yllä vaikutti oma kuvaamisen tapani. Jälkeenpäin kuvien katsomisessa oli useita suuntia. Itse katsoin niitä aluksi kuvaajan näkökulmasta, toivoen niiden täyttävän hyvän kuvan ominaisuudet. Toivoin myös, että olin saanut katseellani lapset näkyviin tavalla, mikä miellyttäisi myös Jenniä. Tämä toive syntyi vasta kuvan katsomisen yhteydessä, ei niinkään kuvaustilanteessa. Sitten oli myös Jennin katse, joka sisälsi suunnat lapsiin, häneen itseensä sekä omiin muistoihin.

Kaiken tämän ympärillä järkkymätön luottamus. Satu

5.1.1 Nähdynsi tuleminen - näkyväksi tekeminen

*Miten paljon voimaa oman kuvan katsominen voi antaaakaan.
Kuinka olisin ilmassa. Kevyesti. -Satu*

Jokaisella ihmisellä on tarve nähdä itsensä erityisenä (Savolainen, 2008, 157). Jokainen ihminen on erityinen, ja valokuvan avulla se on mahdollista nähdä. Katseen ja katsomisen syvintä olemusta on juuri nähdynsi tuleminen. Itselleni asia konkretisoitui vahvasti projektin 2 myötä, jossa sain tulla nähdynsi säännöllisesti, johtaen siihen, että nähdynsi tulemisesta tuli sekä ilo sekä myös määrätietoinen tarve. Miina Savolainen (2008) vahvistaa voimaantavan valokuvan menetelmässä nähdynsi tulemisen tarpeen. Hän sanoo valokuvalla olevan poikkeuksellinen kyky korjata nähdynsi tulemisen vajetta. Rakkaaksi tulevaa omakuvaa haluaa katsella usein ja sen voi antaa

sekoittua mielikuviin ja muistikuviin itsestä, se puhuttelee aisteja, mieltä sekä tunteita. (Savolainen, 2008, 179.)

Mietin sitä, mikä tekee nähdyksi tulemisen niin arvokkaaksi. Väitän sen olevan elinehto sille, että voi uskoa siihen mitä itse on. Tämä itsensä kohtaaminen, havainnointi ja lopulta ymmärrys valokuvien myötä voi olla hyvinkin vahva. Oman katseen kehittyminen ja muuttuminen nähdyksi tulemisen ja katsomisen myötä, erityisesti toistuvana ja pitkäkestoisena prosessina, on hyvää tekevää, vahvistavaa ja oman itsen vakuuttavaa kohtaamista.

Nähdyksi tulemisen äärellä törmäsin ajatukseen siitä, että ennen kuin voi tulla nähdyksi, tarvitaankin eräs toinen tärkeä tapahtuma: näkyväksi tekeminen. Tämä kosketti itseäni henkilökohtaisesti, sillä sielultani olen valokuvaaja, ja kuvaajahan on näkyväksi tekijä. On kyse sitten toisen katsomisesta ja kuvaamisesta tai oman itsen omakuvaamisesta, valokuvan ottaja on se, joka lopulta katsoo ja ottaa kuvan, vaikka siinä olisikin kuvattavan omat toiveet ja katseen suunta näkyvissä. Kuvaaja toteuttaa toiveet, tekee katseen mahdolliseksi, näkyväksi. Näkyväksi tekeminen nouseekin siis tässä kohtaa omissa pohdinnoissani nähdyksi tulemisen rinnalle yhtä tärkeänä. Näkyväksi tekemisellä on myös vahva vastavuoroinen henki. Inkeri Sava (2007) vertaa näkyväksi tekemistä alkuperältään kreikkalaiseen käsitteeseen mielikuviutus, joka perustuu verbiin ”valaista, tuoda valoon”. (Sava 2007, 57.)

*Oli tärkeää, ihanaa, tulla nähdyksi, näkyväksi, oikeaksi itselle kaiken arki-
kaaoksen ja koko elämän keskellä. -Satu*

Projektissa 2 on löydettävissä samoja periaatteita kuin Miina Savolaisen voimauttavan valokuvan menetelmässä; katsoa ja nähdä, olla peilinä ja tulla nähdyksi. Rakastavan, vastavuoroisen katseen avulla sai mahdollisuuden katsoa itseään silmiin, kunhan vain uskalsi jättäytyä toisen ihmisen katseen varaan. Savolainen kirjoittaa valokuvan antavan mahdollisuuden katsoa itseään silmiin tuona merkityksellisenä, nähdyksi tulemisen hetkenä. (Savolainen, 2008, 149.)

Omaa ”rakastavaa” katsetta voi sotkea se, ettei toinen pidäkään kuvasta, jonka minä olen kuvannut omalla katseellani, jossa minä olen nähnyt sinut kauniina. Tai niin päin, etten pidäkään siitä, miltä itse näyn kuvassa, jonka toinen on luonnehtinut ”henkäyksen keveäksi”. Tämän havaitsimme hyvin projektissa 2. Myös projektissa 1 olin kuvaajana saman asian äärellä. Oli sellaisia kuvia, jotka itse koin hyviksi ja merkittäviksi, erityisesti kirjan ja näyttelyn kannalta, mutta joilla ei Jennille ollut mitään merkitysarvoa tai merkitys oli negatiivinen, jolloin emme halunneet kuvaa esille. Tässä kohtaa molemminpuolinen huomaavaisuus toisen kokemusta, tunnetta ja katsetta kohtaan oli tärkeä.

...toisen kokemus pysyy aina salattuna (Savolainen). Se on tavallaan myös helpotus. Välillä toki harmittaa, kun omiin silmiin toinen on jossain kuvassa niin kaunis, eteerinen, eikä sitten pitänytkään kuvasta yhtään. Toisaalta oman kokemuksen kautta sen ymmärsin paremmin. Kaksarikuva (kaksoisleukakuva) joutuu ”silppuriin” helpommin vaikka sävyharmonia olisi täydellinen. -Jenni

Projektissa 1 koin kuvaajana ilon tunnetta siitä, että saan olla lähellä toisten elämää, nähdä, katsoa ja tallentaa kuviksi. Katsomisen sekä näkyväksi tekemisen tilassa koen vahvasti olevani omalla alueellani, ja kuten tässä projektissa kävi, on flow- tilakin mahdollinen. Tunne siitä, että voi tuottaa toiselle ihmiselle nähdyksi tulemisen kokemuksen, on merkitykseltään hyvin voimakas.

Projektissa 3 oli mahdollista tehdä itse itsensä näkyväksi, kuten omakuvauksessa juuri tapahtuu. Tulla näkyväksi omin silmin, ajattelen niin. Se voi olla pelottavaa, mutta myös antoisaa ja hauskaa, mutta ennen kaikkea se on todella tarpeellista. Omakuvauksen tapahtuma on suoraan verrattavissa itseän katsomisen prosessiin, jonka avaan seuraavassa.

5.1.2 Itseen katsomisen prosessi

Katseeseen liittyy olennaisena osana ihmisen oma katse itseensä. Itseen katsominen on kiinnostava ja moniulotteinen prosessi. Tällaisen prosessin aikana tapahtuu kasvua ja kehitystä, ajatusten etenemisen myötä. Mitä pitempi prosessi on, sitä syvemmäksi se voi kehittyä. Ja samalla, lyhytkin prosessi voi olla hyvinkin vaikuttava.

Näiden omakohtaisten valokuvaprojektien ja kokemuksen kautta hahmotan nyt itseen katsomisen prosessin seuraavasti:

- ➔ oman itsen kohtaaminen kameran kautta, kuvaksi tallentaminen ja/ tai oman itsen kohtaaminen valokuvan avulla
- ➔ katsomisen tapahtuma, oman itsen näkeminen:
pysähtyminen -> näkeminen -> huomaaminen -> reaktio
- ➔ ajattelu, pohdinta, itsehavainnointi
- ➔ itseyttämyksen ja itsetuntemuksen kohtaaminen, lisääntyminen sekä vaikutus identiteettiin

Prosessi alkaa oman itsen kohtaamisesta ensin kameran kautta, kuvaksi tallentamisena ja sitten itsen kohtaamisena tämän valmiin valokuvan avulla. Jos on kyse esimerkiksi vanhasta valokuvasta, prosessi alkaa suoraan itsen kohtaamisesta valokuvan avulla. Kohtaaminen synnyttää katsomisen tapah-

tuman, oman itsen näkemisen. Katsomisen tapahtuma pitää sisällään pysähtymisen kuvan eteen, näkemisen ja huomaamisen sekä reaktion, mikä voi olla joko nopea tai sitten hidas, pitemmälle ulottuva riippuen kuvan vaikutuksen voimakkuudesta omaan itseän. Tämän katsomisen tapahtuman kautta syntyvän ajattelun, pohdinnan ja itsehavainnoinnin tuloksena päästään itseymmärryksen ja itsetuntemuksen kohtaamiseen, jossa voi tapahtua näiden lisääntymistä tavalla tai toisella ja sillä on suora vaikutus identiteettiin.

Pelot oman itsen näkemisestä ovat osoittautuneet turhiksi. –Satu

5.1.3 Vaikuttava punctum- kuva

Katseen ja katsomisen merkityksellisyyden myötä kohtasin Roland Barthesin, ranskalaisen kulttuuri- ja kirjallisuustutkijan. Halkola (2009) valaisee Barthesin valokuvatutkimusta ja sen luonnetta, ja ”Tämä on ollut”- julistus on todiste siitä, että valokuvassa on kohteen todellinen läsnäolo kuvan ottamisen hetkellä. Barthes on myös luonut valokuvien määrittelyn kuvan aiheuttaman tunteen laadun mukaan. Kuvaa, joka ei herätä katsojaa syvällä tunnetasolla, on tavallinen, katsojalle yleisluonteinen, kutsutaan studium-kuvaksi. Sen sijaan kuva, johon muodostuu henkilökohtainen tunnetason yhteys, on nimeltään punctum-kuva. Tällainen punctum-kuva voi sisältää jonkin niin vahvan tekijän tai yksityiskohdan, että se Barthesin sanojen mukaan iskee katsojaan kuin nuoli. Sitä sanotaan sattumaksi, joka herättelee mieltä tai tarkkaavaisuutta. Halkolan mielestä voi olla kyse myös kuvasta, joka nousee erityismerkitykseen tunteen kautta ollen hyvällä tavalla koskettava. (Halkola 2009, 55—56.)

Barthes (1985) kertoo teoksessaan ”Valoisa huone” punctumin joskus paljastuvan vasta kuvan katsomisen jälkeen, ajatuksissa, ja nähdäkseen valokuvan kunnolla, pitää katsoa muualle, sulkea silmät. Jotta valokuva voi koskettaa häntä, on oltava vaiti, suljettava silmät ja sallittava yksityiskohdan nousta tunteen tietoisuuteen. (Barthes 1985, 59—61.) Nämä ajatukset liikkuvat minua vahvasti. Miten lopulta kuvaustilanteen, katseitten, kuvan katsomisen, kaiken sen jälkeen vielä voi tapahtua niin paljon ja niin vaikuttavaa? Seppäsen ajatus katsomisen ajasta tulee mieleen, miten nähty elää vielä pitkään, muokkautuu mielessä. Katseen vaikutus on siis kestävä, monimerkityksinen ja lopulta monitasoinen prosessi. Seppänen (2001) vahvistaa vielä asiaa seuraavasti: Kuville on annettava aikaa vaikuttaa, ja samalla

on kyettävä kuuntelemaan itseään erilaisten visuaalisten esitysten edessä. On ymmärrettävä, että katsominen voi jatkua pitkään sen jälkeenkin, kun katseen kohde on häipynyt verkkokalvolta. (Seppänen, 2001, 223.)

Punctum-kuvasta koin omakohtaisen kokemuksen muistelukurssilla, jolloin katsoin itseäni silmiin vanhojen valokuvien kautta. Kuva minusta 18 -vuotiaana kosketti suuresti, se todella iski nuolen tavoin ja siitä tuli kokemuksen myötä yksi tärkeimmistä kuvistani. Kuva välähtelee toisinaan silmissäni, tunnen sitä ja sen päähenkilöä kohtaan suurta lämpöä ja hellyyttä. Ymmärrän sen kautta hyvin Barthesin punctum-kuvan merkityksen. Oman kuvani äärellä koin aluksi hämmennystä, liikutustakin, mutta kävi juuri niin, että ajan myötä, ajatuksissa ja kuvaa uudelleen tarkkailemalla sen vahvuus ja merkityksellisyys nousi esiin tehden kuvasta hyvin tärkeän.

Myös projekteissa 2 ja 3 kohtasin omakuvia, joiden vaikutus ja lopulta merkitys on itselleni punctumin kaltainen. Sellaisen kuvan ja kokemuksen voima on hämmentävä, ja omakuvallisen työskentelyn äärellä tämä on hyvinkin tärkeä asia tiedostaa. Erävaara (2011, 36) käyttää kuvasta, josta tulee itselle niin merkittävä, että siihen palaa usein, termiä ”avainkuva”. Ajattelen avainkuvan olevan verrattavissa punctum- kuvaan.

5.2 Vastavuoroisuuden ja henkilökohtaisuuden liike

Ajattelen vastavuoroisuuden antamisena ja saamisena, yhdessä elämisenä saman asian ympärillä. Vastavuoroinen toiminta ei kuitenkaan edellytä mitenkään säännönmukaista, samankaltaista toimintaa, selkeää vuorottelua, vaan vastavuoroisuus voi ilmetä eri tavoin samassa prosessissa. Seija Ulkuniemelle (2006) kuvataiteelliset teokset edustavat jatkuvaa prosessia perustuen vastavuoroisuuteen, antamiseen ja saamiseen. Hän sanoo teosten olevan useiden kohtaamisten ja tapahtumien summa, osa yhteistä merkityksenanto- ja kasvuprosessiamme. Hän vertaa taiteilijan ja teoksen vastaanottajan vaikutusta toisiinsa köyteen, jossa säikeet kietoutuvat toisiinsa. (Ulkuniemi 2006, 49.) Samaan tapaan ajattelen itse tässä vastavuoroisuuden ja henkilökohtaisuuden liikkeestä, ne kietoutuvat toisiinsa eri tavoin liikehtien, erilaisista tilanteista riippuen.

Valokuvatyöskentelyssä on mukana luonnollisesti vahva henkilökohtaisuus. Henkilökohtaisuus on ihan omaa, sellaista, mitä ei tarvitse jakaa toisille, sille ei kaipaakaan ymmärrystä muilta, riittää se, mitä esim. valokuvassa/kuvaushetkessä on juuri minulle. Vaikka kuvan näyttäisi toiselle, vaikka sen olisi ottanutkin toinen, vaikka sen laittaisi esille kaikelle kan-

salle, siltikin siinä on se oma henkilökohtainen suhde, ajatus, tunne ole-massa, tiedossa itselle, hiljaisena muille. Itse voi määritellä mitä omasta henkilökohtaisesta kokemuksesta ja kokemuksen merkityksistä haluaa jakaa toisille.

Projektissa 1 vastavuoroisuus ilmeni niin, että minä näin lapset kuvien kautta, tallensin hetket, annoin kaiken näkemäni kuvina Jennille. Vastavuoroisesti hän taas sai kokemuksen ja kuvien kautta ajatuksia sanoihin, kirjoitti niistä tekstejä ja minä sain vastaavasti kokea vaikuttavuuden Jennin luomien tekstien kautta. Tässä oli runsaasti arvoa henkilökohtaisella kokemuksella, sillä miten minä koin asiat kuvaajana, sillä miten Jenni koki asiat äitinä, kuvan katsojana ja myös paluuna menneisyyteen. Mietimme useasti, tarvitseeko kaikkea avata, jakaa, ja sovimme, että ei. Kumpikin, ennen kaikkea Jenni, jonka prosessi ulottui muistoihin asti, osasi rajata oman avautumisensa määrän. Tällaisen äärellä kunnioituksella toisen omaa kohtaan on iso merkitys. Myös kertomatta jättäminen on itseilmauksen muoto (Sava 2004, 25). Samaan aikaan tämä oli ehdottoman vastavuoroinen prosessi. Usean kuukauden mittainen kirjeenvaihto ja keskustelu, kuvien selaaminen, ajatusten vaihto, näyttelyn suunnittelu, kasaaminen sekä kokemuksen myös julkiseksi tekeminen oli jatkuvaa vastavuoroisuutta, antamista ja saamista, yhteistä prosessointia. Katsoimme yhdessä ja erikseen, katsoimme monelta suunnalta. Molempien näkökulma ja kokemus näkyivät lopputuloksessa, ulospäin.

Minusta on hienoa, että kuvissa näkyy sinun näkökulmasi. Sehän tekee kuvista juuri kauniit, avaa näkemään sellaista hyvää mitä ei välttämättä ole aiemmin huomannut. -Jenni

Projektissa 2 vastavuoroisuus oli jo alun alkaen sovittu asia. Tässä toimittiin niin, että kumpikin kuvasi ja antoi toiselle kuvia, samalla lailla, jokaisella tapaamisella. Kuitenkin koin, että vastavuoroisuus toimi tässä hiljaisena, sovittuna taustaaänenä, joka antoi tilan ja vapauden täydellisen henkilökohtaiselle prosessille vastavuoroisuuden sisällä. Siitä syntyi molempien subjektiivinen kokemus sekä tuotoksena valokuvapäiväkirja. Henkilökohtaisen ja vastavuoroisen liike oli tasapainoista ja kunnioittavaa.

Oman elämän kokoaminen ja itseä katsominen valokuvan avulla on henkilökohtaista ja yhdestä suunnasta katsottua kokoamista. Ajattelen, että projektissa 2 vastavuoroisuudella saadaan tähän toinen näkökulma, uusi ulottuvuus, toisen kertomus itsestä. Näin saa uutta ulottuvuutta, toiset silmät itselle, voi uskoa todeksi jotakin sellaista, minkä myös toinen on nähnyt ja kuvaksi tallentanut. Sava (2004) mukaan oman kerronnan lisäksi elämänsä voi jäsentää myös toisten kertomilla tarinoilla. (Sava 2004, 25.)

Vastavuoroisuutta löytyy myös henkilökohtaisimmassa projektissa 3. Koska haasteessa aiheet ja jakaminen oli yhteisöllistä, vastavuoroisuus aiheitten laatimisen ja kuvien julkaisemisen suhteen oli olemassa. Palautteen saaminen omasta kuvasta tuntui tärkeältä, kuten myös siihen reagoiminen. Tämä vastavuoroisuus tuottaa rohkeuden ja itsen hyväksymisen tunteen; ”minä uskallan näyttää oman kuvani, itseni toisille”. Myös toisten kuvien näkeminen tuntui hienolta. Oli avartavaa nähdä omastaan poikkeavia näke-

myksiä saman aiheen ympärillä, se tuntui jopa lohdulliselta; minä voin näkyä näin, vaikka sinä näyt ihan toisin. Vertailun tai arvottamisen tunne puuttui, tilalla oli näkemyksien rikkaus. Omakuvauksessa itsessään henkilökohtaisuus on pääroolissa; minä annan itselleni kuvaushetken, ajan, kokemuksen, lopulta valmiin kuvankin. Iona Tanskasen mielestä henkilökohtaisuus on omakuvauksen ykkösjuttu kaikin tavoin (Erävaara 2011, 38). Vastavuoroisuus näkyy taas omakuvaa katsoessa; kuvan kanssa voi keskustella, löytää siitä erilaisia katseen suuntia, ja sitten taas jatkaa eteenpäin, sillä mitä sai tästä kuvasta jo seuraavaa kuvaa ajatellen. Omakuvaus sisältää vastavuoroisuuden elementin myös siinä kohtaa, jos omaa kuvaa haluaa näyttää toiselle ihmiselle, edes vähän. Se sisältää ehkä toiveen toisen katseesta, tarpeen tulla nähdyksi. Useimmiten omakuvan kohdalla riittää kuitenkin se henkilökohtainen katse.

Ja samalla sitä myös odotti koko ajan enemmän, sitä että toinen taas katsoisi. Ja minä saisin nähdä. –Satu

*Parhaimmillaan kuvaus oli kuin hengitys/ vuorovedoin/ samaa ilmaa.
–Jenni*

Vastavuoroisuuden ja henkilökohtaisuuden liikkeen jälkeen haluan nostaa vielä vastavuoroisuuden tarkastelun alle. Vastavuoroisuus kiehtoo minua moninaisuudellaan, ja kokemusteni sekä pohdintojeni jälkeen jakaisin vastavuoroisuuden kolmeen erilaiseen prosessiin:

1. Prosessi, jossa osapuolten toiminen on erilaista, mutta vaikuttaa siihen, miten tai mitä toinen tekee vuorostaan TAI toiminnat vuorottelevat ilman vaihtoajatusta tai suunnitelmaa siitä, miten seuraavaksi edetään.
2. Prosessi, jossa toiminta on yhteisesti sovittua, kumpikin toimii samalla lailla koko prosessin ajan.
3. Prosessi, jossa toimii pääasiassa yksin, mutta jossa vastavuoroista jakamista tapahtuu oman teoksen esille laittamisena sekä mahdollisen palautteen saamisena. Palaute voi myös vaikuttaa seuraavan teoksen syntymiseen.

5.3 Narratiivistaiteellisten teosten esille tuominen

Henkilökohtaisuuden merkitystä pohtiessani heräsin myös kysymykseen onko henkilökohtaisuus kiinnostavaa muille? Eihän sen tietenkään tarvitse olla, varsinkaan jos on kyse oman itsen kohtaamisesta. Jos kuitenkin haluaa tuo henkilökohtaisen narratiivistaiteellisen työskentelyn teoksia esille, haastuu tämän kysymyksen äärelle uudelleen välittömästi. Uteliaisuus toisen ihmisen elämään, ajatuksiin ja kuvaan on olemassa, on helppo katsoa toista kuvan kautta, ja se, mitä toisen kuvasta näkee ja ehkä itselle löytää, voi olla hyvinkin kiinnostavaa ja jopa merkityksellistä.

Tarinoiden jakaminen tekee kokemuksista kertomuksia. Kertomalla ihminen jäsentää ja muovaa kokemustaan ja antaa näin kokemukselle ulkoisen muodon. (Linnossuo 2011, 10.) Jakamisen, esille tuomisen myötä ihminen hakee työlleen, ja samalla itselleen vastavuoroisuutta. Vesänen-Laukkanen (2004) hakee töittensä esille laittamisella vastakaikua, hän haluaa herättää tunteita, ajatuksia ja keskustelua. Oman tarinan jakamisella katsomme ulos omista kuvistamme. (Vesänen-Laukkanen 2004, 59.) Taideterapiassa jakaminen on yksi osa työskentelyn prosessia ja tarkoittaa kuvien katsomista ja niistä puhumista, jakaminen on oman luovan prosessin näkyväksi tuomista ja oman kokemuksen ilmaisua ja jakamisessa mahdollistuu koetun etäännyttäminen. (Rankanen 2007, 95.)

Projekti 1 päättyi näyttelyyn. Oli jännittävää pohtia etukäteen sitä, mitä reaktioita näyttely katsojissa herättäisi. Oma rakkautemme jokaiseen kuvaan ja sanaan, näyttelykokonaisuuteen, sen kasaamiseen ja huolelliseen pohtimiseen oli luonnollisesti valtava. Sen lisäksi vielä henkilökohtaiset suhteet kuviin ja teksteihin, koko prosessiin, toisiimmekin vahvistivat tunnetta kokonaisuuden ympärillä. Pelko siitä, että kukaan ei tajuaisi, oli vahvasti olemassa. Ja samaan hengenvetoon vakuuttelimme, että sillä ei ole merkitystä, ymmärtävät tai eivät, prosessi ja tuotos siitä olivat meille itsellemme merkitykselliset ja arvokkaat, lopulta toisten ajatus siitä ei olisi mitenkään oleellista. Teoksemme kautta avaamme itseämme mahdollisesti myös muille, toki aina suhteessa katsojakokijan omaan ymmärrykseen, omaan elettyyn elämään ja omaan avautumiskykyyn (Strömberg 2006, 62).

Saimme kuulla positiivista palautetta siitä, että näyttely kosketti ja vaikutti. Voiko tällainen henkilökohtainen prosessi siis aueta muillekin? Kyllä, niin koimme näyttelyn myötä. Katsoja ottaa taiteesta yleensä sen, mitä tarvitsee itselle, juuri sillä hetkellä. Sitä samaa, mitä me saimme, eivät muut tietenkään voineet saada. Kaikkea emme näyttelyllä tuoneet julki, eikä kukaan voi tietää toisen prosessia olematta siinä mukana. Vieraskirjasta saimme kuitenkin lukea Minnan kokemuksesta näyttelyn äärellä: ”Nyt ymmärsin! En sitä, mitä sinä tarkoittit, vaan sen mitä itse tarkoitin.” Ja Tanja kirjoitti: ”Osui jonnekin todella syvälle nämä sanat ja nämä kuvat, niiden yhteys. Tarina. Oma tarinani niistä jää elämään mielessäni.”

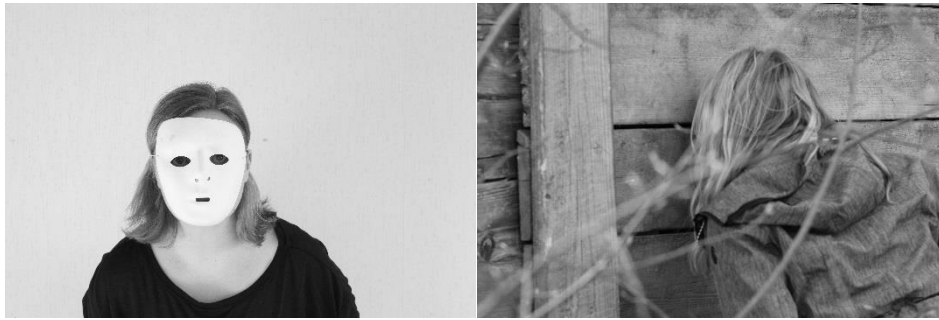
Mikä tässä oman narratiivistaiteellisen työskentelyn ja koko sen prosessin esille tuomisessa oli merkityksellistä? Ensinnäkin projektin kasaaminen kansiin kokonaisuudeksi, kirjaksi. Ja sitten vielä kasaaminen kokonaisuudeksi, näyttelyksi galleria-tilaan, sellaiseksi mikä tyydyttäisi meitä molempia, kertoisi molempien näkökulman sekä tarinan. Kokoamisella ja esille

tuomisella teimme kokemuksen näkyväksi itsellemme ja muille, ja varmasti meillä oli myös tarve kohdata kysymys siitä, olisiko henkilökohtainen koskettava myös muille. Oman tekemisen, taiteen, kokemuksen, tai miksi sitä haluaakin kutsua, esille tuominen on myös oma prosessinsa. Siinä peilaa omaa itseään ja esillä olevia asioita toisten reaktioihin, palautteeseen ja niihin kaikkiin heijastumiin, mitä esille laittaminen synnyttää. Tekemisen prosessi jatkuu siis myös näin. Houessou (2010) toteaaakin prosessien voivan olla liian voimakkaita päättyäkseen teosten valmistumiseen. Olennaista on ymmärtää kuvallisen prosessin jatkuvuus teosten, teossarjojen, näyttelykokonaisuuksien ja työhuoneiden muodostamien näennäisten rajojen yli. (Houessou 2010, 184)

Projektissa 1 ei esiintynyt omakuvia. Mitä voisi ajatella omakuvien esille tuomisesta? Voiko omakuva tavoittaa toisen ihmisen? Mäkiranta (2006) sanoo omakuvan tuotantoprosessin voivan olla kuvan tekijälle matka itsen, mutta tekijän intentio tai minuus eivät paljastu katsojalle sellaisenaan. Hän pitääkin omakuvan viehättävyytenä kykyä peittää sekä paljastaa merkityksiä, kuvat voivat ja saavatkin jäädä moniselitteisiksi. (Mäkiranta 2006, 57.) Brotherus (2002) työstää omakuvistaan myös näyttelykokonaisuuksia. Hän laittaa omien sanojensa mukaan näyttelykokonaisuuksiin omakuvien rinnalle maisemia – pilkuiksi, tai hengitystauoiksi, tai ikkunoiksi, jotta katsoja pääsisi välillä lepäämään. (Brotherus 2002, 131.)

Omakuvaamisesta sekä kuvien katsomisesta tulee helposti tarve, ja minusta sillä tarpeella on hyvää tekevää merkitys. On hyvinkin terveellistä haluta nähdä itsensä, antaa aikaa sille, että ottaa itsestään kuvan. Savolainen kirjoittaa omakuvan katsomiseen vaikuttavan myös opittu vaatimattomuuden ja nöyryyden malli, jossa omakuvasta pitäminen nähdään narsistisena (Savolainen 2009, 220). Onneksi kuitenkin tänä päivänä, kun kuvien julkaiseminen ja oman itsen ja elämän jakaminen monilla eri tahoilla on jo ihan tavallista, tällaisen ajattelun voi helpommin unohtaa. Omaa erityistä itseä on lupa katsoa arvostavasti. Itsensä kuvaaminen ja ajan antaminen oman itsen katsomiselle ja kohtaamiselle on pelkästään tervettä, viisasta. Itse liittäisin omakuvaan narsistisen leiman tilalle rohkean ja rehellisen leiman, sillä jokaisella meistä on lupa näyttää itsensä myös muille. Sava (2004) korostaa identiteettityön äärellä sitä, miten tärkeää on tulla kuulluksi ja samalla on myös tärkeää kuulla muiden elämää. (Sava 2004, 55.)

Hetken tallentamisen arvokkuus... Toisinaan sen myötä, että kuvaa henkilön, kuvaa sen lisäksi tilanteen, tunnelman, paikan, värit, ja lopulta muiston. Kaiken sen yhdessä, koko hetken. –Satu

5.4 Itsehavainnoinnista identiteetin äärelle

Prosessi näiden kolmen erilaisen valokuvallisen projektin myötä on ollut matka itseni luo. Samalla kun se on ollut hyvin henkilökohtaista, se on ollut myös vastavuoroista, miten olen toisen kanssa, yhdessä saman asian äärellä, prosessissa. Se on ollut myös ammatillista vahvistumista, ohjaajaksi kasvamista, ammatillisen identiteetin näkemistä ja huomaamista. Narratiivitaiteellinen työskentely on minulle ominaisin tapa työstää ajatuksiani ja elämäni, ja valokuvan avulla olen päässyt kulkemaan itsehavainnoinnin kautta itseymmärryksen, itsetuntemuksen ja lopulta identiteettini äärelle, näin identiteettityötä tehden. Henkilökohtainen ymmärrys antoi tilan myös yleiselle ja ammatilliselle ymmärrykselle ohjaajana. Opin itsestäni kuvaajana, kuvattavana sekä myös ohjaajana koko prosessin ajan.

Sava (2004) korostaa identiteetin rakentamisessa elämäkokemuksen sisällön sijaan kokemusten sävyä. Sävyllä hän tarkoittaa tapahtumien ja olmisen tapojen merkityksiä sekä tunnelatauksia. Hänen mukaansa oman itsensä tuntemisessa on kyse ennen kaikkea sen löytämisestä, mikä on totta itselle. (Sava 2004, 26.) Projektissa 1 koin kuvaajana saavani kaiken luottamuksen lisäksi varmuuden siitä, että minä osaan katsoa ja tehdä näkyväksi omalla katseellani niin, että se voi olla merkityksellistä myös muille. Kokemuksen sävy oli lämmin ja merkitys oli ymmärrystä ja varmuutta avartava. Koin vahvasti, että identiteettini vahvistui myös kuvaajana tämän myötä.

Projektissa 2 pääsin itseni äärelle havainnoimaan ja hyväksymään. Se oli ihmeellistä hiljalleen vapautumista, toisen ihmisen katseen avulla. Saavutimme sen mitä vastavuoroisella prosessivalokuvauksella haimme? Totuimme olemaan kuvattavina? Kyllä, ainakin toistemme seurassa. Ja samalla saavutimme jotakin paljon enemmän. Oman itsen katsominen helpotui ja realismi itseä kohtaan vahvistui. Voin nyt katsoa itseäni kuvasta ja ajatella ”voi miten olenkin väsyneen näköinen” tai ”oi, hymyilenpä kauniisti!”, enää ei tarvitse pakoilla sitä miten minä näyn. Nyt on tarve nähdä itsensä, katsoa itseä, olla näkyvä ja arvokas, minulle. Olen tähän asti ollut arka olemaan katseiden kohteena. Nyt haen voimaa merkityksellisimmistä omakuvista. Ajatus siitä, että näytän juuri nyt tässä muiden edessä samalta kuin siinä jossakin tiettyssä kuvassa, antaa hurjasti voimaa ja hassun tunteen siitä, kuin minulla olisikin salaliittolainen, jonka avulla kestäen katseet... minä itse! Väitän vahvasti, että tällä projektilla Jennin kanssa on ollut suuri vaikutus tähän muutokseen. Savolaisen (2008) mukaan rakkaaksi tuleva omakuva on tunnetasolla uskottava todiste, se puhuttelee aisteja, mieltä

sekä tunteita. Kuvaa haluaa tankata silmillään, katsella kyllikseen ja antaa sen sekoittua mielikuviin ja muistikuviin itsestä (Savolainen 2008, 179).

Projektissa 3 identiteettityöstä omakuvien äärellä on tullut itselleni pysyvä narratiivistaiteellinen työskentelytapa. Mäkiranta (2006, 67) toteaa, että parhaimmillaan omakuvia työstävän itseymmärrys lisääntyy sekä kuvien tuotantoprosessin aikana että myös sen jälkeen. Savan (2004) mukaan nykytaiteilijat ovat motivoituneet identiteetistä ja tarinallisuudesta, henkilökohtainen ja kontekstuaalinen ovat keskeisessä asemassa, arjen näkökulma on tärkeässä asemassa ja oma henkilökohtainen kokemus on keskeinen tekemisen lähtökohta. Myös taiteen kokemisessa on alettu arvostaa katsojan omaa kohtaamista ja tulkintaa teoksen kanssa. (Sava 2004, 30—31.) Tästä Savan pohdinnasta on jo kymmenisen vuotta aikaa, ja oma tunne tästä on se, että henkilökohtaisen kokemuksen arvostus ja keskiössä vahvistuminen on vain lisääntynyt vuosien varrella.

Minna Strömberg (2006) sanoo taiteellisen luomistyön olevan käytännönläheistä itsensä määrittelyä, sillä kaikki prosessointi elämässä lähtee minästä, itsestä suhteessa muihin ja maailmaan. Jokainen tekemämme kuva on osittain omakuvamme näyttäen joitakin osia itsestämme. Mitä paremmin itsemmme tunnemme, sitä paremmin kykenemme antamaan myös toisille oikeuden olla omanlaisiaan. (Strömberg 2006, 62.)

Tämä on ollut minulle eheyttävää minäkuvan rakentamista. -Satu

5.5 Ohjaajan oma kokemus

Ohjaan oma kokemus on kohdatuista merkityksistä lopulta ehkä jopa tärkein, tai ainakin omaa ajattelua kokoavin. Olen yrittänyt löytää oikeita sanoja sille, mikä omasta kokemuksesta tekee niin merkittävän, miksi se tuntuu niin tärkeältä. Tunne ja tieto ovat olemassa, mutta sanoittaminen on haastavaa. Pelkää kuulostavansa liian lattealta, tai sitten täysin yliampuvalta. Ahonen (1994) ilmaisee asian puolestani täydellisesti:

Taiteen avulla ihminen voi tehdä löytöretken sille tutkimattomalle alueelle, joka löytyy hänestä itsestään. Hän voi löytää uusia ulottuvuuksia, kauneutta ja herkkyyttä, voimavaroja, rakkautta ja tasapainoa. Löydettyään niitä itsestään ihminen voi kokea, että hänellä on

annettavaa myös muille. Toiselle ihmisellehän on mahdotonta aidosti antaa mitään sellaista, mitä ei ole itse saanut. Toista ihmistä on myös mahdotonta ymmärtää enemmän, kuin mitä ymmärtää itseään. Toista ei voi myöskään todella rakastaa, jos ei voi rakastaa itseään (Ahonen 1994, 19).

Sen lisäksi, että ohjaaja kokee prosessin itse, on myös hyvin merkityksellistä, että ohjaaja ymmärtää ja osaa pysähtyä pohdinnan, prosessimerkitysten äärelle. Ilman pysähtymistä ei tapahdu huomaamista, kuten itseen katsomisen prosessi jo todistaa. Ja vain huomaamalla voi ymmärtää. Vasta sen kautta voi tuottaa kokemuspuhetta eteenpäin.

Oma kokemustieto on luonnollisesti yhden ihmisen tietoa ja näkökulma tapahtuneeseen. Jakaessaan tietonsa jonkun toisen kanssa, on mahdollisuus tiedon vertailuun ja sitä kautta taas uusiin näkökulmiin. Hyvät kokemukset, menetelmät, projektit ja ohjaussisällöt ovat rikkaus, ja niiden jakaminen toisille on mielestäni vahva ammattilaisen teko. Kun antaa omastaan, saa varmasti jotakin myös takaisinpäin. Ohjaajan on luonnollisesti tiedostettava, että prosessit koetaan eri tavalla; minun kokemukseni ei ole sama kuin sinun. Ei voi olettaa, että narratiivistiteellinen valokuvatyöskentely toimisi jokaisen kohdalla samalla tavalla. Jokainen kokee yksilöllisesti sekä omasta tilanteestaan käsin, onneksi. Projekteissa 1 ja 2 tämä konkretisoitui, sillä vaikka olimme Jennin kanssa useimmista asioista samaa mieltä, olivat prosessit niissä kummallekin ihan omanlaiset. Jokaisen tekijän prosessi muodostuu erilaisista aineksista ja muotoutuu heidän yksilöllisissä ja arvosidonmaisissa valinnoissaan (Houessou 2010, 13).

On mahdollista, että toinen näkee minut toisin, ihan omin silmin. -Satu

Ohjaustoiminnan artonomin työ liikkuu alueella, jossa etsitään ymmärrystä omasta itsestä ja omasta paikasta sekä mahdollisuuksia elää elämää mahdollisimman rikkaasti. (Anttila 2012, 1—2). Ohjaajan halu etsiä, tutkia ja koota omaa henkilökohtaista elämää heijastuu suoraan työhön hyvinvointina ja voimavarana. Ohjaaja, joka on kiinnostunut, avarakatseinen ja valmis kohtaamaan uutta, on varmasti sellainen myös työnsä äärellä, kohdatessaan asiakkaita. Kokemukset myös kasvattavat uteliaisuutta uuden äärelle, kohden uusia kokemuksia ja merkityksiä.

Savolaisen (2008) voimauttavan valokuvan menetelmää voi käyttää vain sellainen henkilö, joka on omakohtaisesti kokenut prosessin. Voi suhtautua toisen ainutlaatuiseseen kokemukseen herkästi vasta sitten, kun itse tietää mitä tunteita kameran edessä oleminen, omakuvan kohtaaminen voivat herättää. (Savolainen 2008, 197—198.) Oma kokemus voi olla joidenkin menetelmien kohdalla jopa vaatimus. Näin taataan menetelmän täysin oikea käyttötapa ja varmistetaan vahvojen vaikutusten ymmärrys.

Jokainen kuva taitaa olla mahdollisuus, jos niin haluaa katsoa. -Satu

6 MERKITYKSET OHJAUSTOIMINNALLE

Toivon niin, että näet itsesi ihan yhtä kauniina kuin minä sinut. -Satu

Miten tämä subjektiivinen prosessi ja siitä syntynyt kokemustieto heijastuu ohjaustoimintaan ja ohjaajan ammatilliseen identiteettiin? Löytyykö siitä vahvuutta ohjaajalle? Oman itsen tunteminen, ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat ohjaajalle oleellisia asioita. Ohjaaja tekee työtä omalla persoonallaan. Se, että voi hyvin, on sinut itsensä ja elämänsä kanssa, heijastuu suoraan asiakkaiden peiliin. Narratiivistiteellinen työskentely ja valokuvan käyttäminen sisältävät monipuolisia tapoja tarkastella ja oppia tuntemaan itseään.

Tarkastelen kohdattuja merkityksiä ja kokemustiedon heijastumista ohjaustoimintaan ensin yleisesti ja sitten ohjaajan ammatillisesta identiteetistä käsin. En näe järkeväksi käydä merkityksiä pala palalta läpi, vaan ne kulkevat pohdintojen lomassa risteillen. Ohjaustoiminnassa työskennellään ihmisten kanssa ja ihmisen lähellä. Ajattelenkin niin, että kohtaamani merkitykset ovat itsestään selvästi merkityksellisiä ohjaustoiminnassa juuri ihmisläheisen toiminnan takia. Katse ja katseen erilaiset suunnat, itseen katsominen, nähdäksi tuleminen, näkyväksi tekeminen, vastavuoroisuus ja henkilökohtaisuus, töiden esille tuominen, identiteetin kehittyminen sekä oma kokemus ovat kaikki oleellisia huomioita ja näkökulmia ohjaustoiminnan sisällä. Ehkä näiden asioiden sanoittaminen ja ääneen puhuminen onkin merkityksistä tärkein.

Taideterapiassa puhutaan liittämisestä, joka on yksi työskentelyprosessin vaiheista. Siinä siirrytään etsimään luovan prosessin aikana koetusta yhteyksiä omaan elämään. Vaihe voi toimia myös kuvainnollisesti siltana taideilmaisussa koetusta todellisuudesta takaisin omaan arkitodellisuuteen. (Rankanen 2007, 96.) Sellaisessa vaiheessa koen olevani nyt.

6.1 Kokemustiedon liittäminen ohjaustoimintaan

Aluksi haluan palata projektien tasolle ja miettiä sitä, miten tällaiset projektit itsessään olisivat tuotavissa ohjaustoimintaan, menetelmäksi ohjaajalle. Projekteissahan on ollut pohjimmiltaan kyse perusvalokuvaamisesta (pro-

jekti 1; lasten kuvaaminen) sekä omakuvauksesta ensin toisen avulla (projekti 2) ja sitten itsenäisesti (projekti 3). Terapeuttisessa valokuvauksessa ei ole tärkeää se, että osaa valokuvata ”hienosti ja oikein”, vaan se, että kuvaa omalla tavallaan, ilman laadullisia paineita. Narratiivistaiteellisessa työskentelyssä on toki taiteellisen elementti olemassa, mutta sekin näkyy jokaisella omalla tavalla, siten kuin haluaa ilmaista. Narratiivistaiteellisen työskentelyn päämäärä ei ole taiteellisen hieno lopputulos vaan tekemisen prosessi ja se, mitä prosessin kautta itselle löytyy. Sava (2007, 58) toteaa, että liikkeudessa jonkin tietyn asian ympärillä tapahtuu etsimistä ja ymmärtämistä, ja usein tämä etsiminen on jopa tärkeämpää kuin itse totuus, lopputulos. Näiden kolmen projektin pohjalta narratiivistaiteellista työskentelyä voi tuoda ohjaussisältöön kuvatyöskentelyä, jossa kuvataan ja kuvaa katsotaan erilaisilta suunnilta.

Projektissa 1 kuvaamisen suunta on ulkopuolinen. Toinen henkilö (ohjaaja, ryhmän toinen asiakas, ystävä tms.) tulee kuvaamaan ja tallentamaan toisen henkilön lapsia tai kotia tai tärkeää hetkeä, ja näiden toisen ottamien kuvien kautta voi tarkastella omia läheisiä asioita. Tässä merkitykselliseksi nousee tunne siitä, että toinen henkilö tulee katsomaan ”minun omaani”, näkemään ja tekemään näkyväksi minun tärkeitä asioitani. Toisen katseen ja näkökulman kautta voi löytää uutta sisältöä oman elämän tarkasteluun.

Projektissa 2 kuvaamisen suunta on vastavuoroinen. Kaksi henkilöä (ohjaaja, ryhmän asiakas, ystävä tms.) kuvaavat toisiaan yhteisesti sovituin säännöin pitkällä aikavälillä. Kuvattava saa kuvat itselle tarkasteltavaksi jokaisen kuvauskerran jälkeen ja kokoaa kuvista kansion. Kuvien katsomisen suunta on pääasiallisesti henkilökohtainen, mutta katsomista tapahtuu varmasti myös vastavuoroisessa hengessä. Merkitykselliseksi nousee tunne siitä, että toinen katsoo minua ja minä katson toista, tehdään ja tullaan näkyväksi yhdessä. Toisen katseen avulla voi tehdä itsehavainnointia sekä oppia ymmärtämään ja hyväksymään itseään.

Projektissa 3 kuvaamisen sekä katsomisen suunta on henkilökohtainen. Omakuvaa kuvataan itse (esim. ohjaajan antamien aiheiden mukaan), omien ajatusten ja tarpeiden pohjalta, ennen kaikkea itselle. Kuvia katsotaan itsenäisesti, kuvista voi koota kokonaisuuksia ja etsiä merkityksiä, tai työstää niitä eteenpäin. Vastavuoroinen suunta kuviin saadaan jakamalla kuvia ryhmässä, ohjaajan kanssa tai muussa yhteisössä. Merkitykselliseksi nousee tunne siitä, että minä itse voin tehdä itseni näkyväksi, omalla tavallani. Oman katseen kautta pääsee lähelle itseään.

Subjektiiivinen kokemustieto projekteista ja niiden prosessista saa aikaan halun kokeilla ja toteuttaa ohjaussisältöjä, joissa kuvalla ja katseen suunnalla voi vaihdella näkökulmaa ja hakea merkityksiä omaan elämään. Kokemustiedon kautta ymmärrän valokuvan voiman ja sen moninaiset käyttötavat, senkin miten voimakas yksikin kuva voi itselle olla. Ohjaajan tulee olla tietoinen valokuvan voimasta ja sen herättämistä mahdollisista reaktioista ja tunteista. Ohjaussisältö kuvallisessa ohjauksessa voi olla hyvinkin yksinkertaista kuvien katsomista, jakamista ja keskustelua, mutta sen merkittävyys ja hyvää tuottavuus voi olla sitäkin suurempaa.

Terveyttä ja hyvinvointia valokuvista- kurssilla oli kiinnostava kokemus jakaa kuvia pienryhmässä, vieraille ihmisille. Hämmästyttävän nopeasti tuli ”tutuksi” vieraan kanssa valokuvan välityksellä, valokuva toimii kuin kosketuksena toiseen ihmiseen, se antaa luvan katsoa lähelle ja syvälle, sellaisiin asioihin, mistä ei muuten vieraan kanssa tulisi mieleenkään jakaa. Mikä odotuksen tunne siitä, koska saan esitellä omat tärkeät kuvani ja kertoa niistä! Tämä kertoo mielestäni ihmisen luontaisesta tarpeesta kertoa itseltään ja olla tärkeä. Jo sillä että saa näyttää, katsoa ja tutkia omia kuvia, minusta, minun elämästäni, on iso hyvää tekevä merkitys. Yhtälailla, miten arvokasta onkaan se, että joku toinen haluaa avata elämäänsä minulle, esitellä tärkeät kuvansa, kertoa niistä tunteella ja luottamuksella, sekin on kuulijalle hyväksi. Tällainen jakamis- ja vuorovaikutustilanne sisältää hyvinvointielementtejä, siinä sekä saa että antaa ja sen voima kantaa pitkällekin. Ajatuksissaan sitä palaa uudelleen omien kuvien selailutunnelmiin sekä toisten nähtyjen kuvien vaikuttavuuteen. Samalla kun saan näyttää ja kertoa, saan myös katsoa ja kuunnella, vastavuoroisuus ja tasavertaisuus ovat läsnä ja tarjoavat vaikuttavan, ja kuitenkin myös henkilökohtaisen elämyksen.

Katseen ja katseen suuntien merkitys ohjaustyölle lähtee ajatuksesta, että katse tekee näkyväksi. Katseella on voimakas vaikutus, se voi olla kannustava tai arvosteleva, rohkaiseva tai välinpitämätön. On merkitystä sillä miten katsoo, ja se on tärkeää muistaa ohjaustoiminnassa. On myös hyvä tiedostaa ohjaustilanteissa sekä menetelmissä olemassa olevia katseiden suuntia. Ne eivät ole pelkästään silmien kautta kulkevia katseita, vaan myös toimintaa ympäröivää katseiden kulkua, tarkastelun suuntia.

Kuvittelun kyky on tärkeä katseen suunta ohjaustoiminnassa. Erilaiset luovat ja ilmaisulliset menetelmät, oman itsen äärellä työskentely tarvitsee kuvittelua tekemisen rinnalle. Säännöllinen kuvittelu pitää ajatukset virkeinä, niin asiakkaan kuin ohjaajankin näkökulmasta. Anttilan (2012) mukaan kuvittelu on ajatusten ja havaintojen virtaa, tunteiden ja syvimmän itsemme kieli. Luova toiminta antaa ainekset kuvittelun voiman tunnistamiseen ja vapauttamiseen. (Anttila 2012, 25.)

Kuten totesin, narratiivistaiteellisen työskentelyn luonne on terapeutista. Työskentelyn prosessi, teosten tarkastelu ja kokoaminen sisältävät terapeutisia elementtejä, ja ajattelen, että voin hyvin kutsua narratiivistaiteellisen työskentelyn menetelmää myös tarvittaessa terapeutiseksi. Pohtiessani nar-

ratiivistaiteellista työskentelyä ja prosessikokemusta ohjaustoiminnan kannalta haluan korostaa sellaisia asioita, jotka kumpuavat terapeuttien menetelmien maailmasta. Kuvataideterapeuttien menetelmien ohjaamisessa ohjaajan tehtävä ei ole opettaa vaan olla prosessin kannattelijana, ja hänen tulee olla läsnä oleva. (Honkanen & Laitinen, 2012, 26.) Ohjaajan tehtävä on kuunnella, antaa aikaa, tuoda esiin uusia näkökulmia ja rohkaista vertailemaan niitä omiin ajatuksiin (Karttunen, Mansikka & Väisänen 2012, 65).

Näkyväksi tekeminen on ohjaustoiminnan ydintä. Asiakas tekee omia teoksiaan näkyväksi, samalla itseään näkyväksi. Myös ohjaaja tekee asiakasta näkyväksi omalla huomiollaan ja kunnioituksellaan. Ohjaaja on myös näkyväksi tekemisen mahdollistaja tarjoamalla puitteet ohjaustoiminnan ympärille. Seppäsen (2001, 126) mukaan ihmiset voivat käyttää kuvia rakentamiseen omaa näkyvyyttään. Oman näkyvyyden rakentaminen on minusta hienosti sanottu, ja rakentaminen toimii hyvin kuvan avulla, niin vanhoja kuvia käyttämällä kuin uusiakin kuvia ottamalla. Valokuvaterapia on vahva todiste siitä. Savolainen sanoo, että valokuvaa ei niinkään katsota, vaan katsominen koetaan kehollisesti tunnetasolla ja aistein. (Savolainen, 2009, 216.) Valokuvien näyttämisen ja katsomisen kautta voi olla helpompi lähestyä ja jakaa asioita, kuva toimii silloin samalla katsomisen kohteena ja sen myötä esim. keskustelun apuna. On helpompaa katsoa ja kertoa kuvan välityksellä

Millaista konkreettista hyötyä seuraavat nähdyksi tulemisen, näkemisen ja katsomisen teoreettiset tiedot ja hahmotelmat tuovat arkiseen elämäämme ja elämässä selviytymiseen: kuvastaa itseään läheisten katseissa, kuvastaa itseään peilistä, kuvastaa itseään valokuvista, tunnistaa ja samaistua läheisiin. Katsoa itseään, ymmärtää itseään, ymmärtää toista, ymmärtää elämää (Halkola 2009, 55).

Prosessin kokemuksen kautta oivalsin sen, että prosessimainen ajattelu koostaa omaa ymmärrystäni ja hyödyttää suoraan ohjaajana toimimista. Voin ajatella työskentelyn kulkua prosessina, jolloin hahmotan kokonaisuutta paremmin. Tarkoitan tällä itseen katsomisen prosessia, jonka esittelin luvussa 5.1.2. Siinä kuljetaan oman itsen kohtaamisesta identiteetin äärelle. Prosessimaista ajattelua voi toteuttaa myös jaotteluna, kuten tein vastavuoroisuuden kohdalla. Vastavuoroisuusprosessit, joissa ilmenee vastavuoroisen toiminnan erilaiset tavat, esittelin luvussa 5.2. Prosessimainen ajattelu, suunnittelu ja toiminnan toteuttaminen on hyvä työkalu ohjaustoiminnassa. Projekteissa ammatillinen ote ja prosessimainen ajattelu ilmenivät yhteisten sääntöjen tekemisellä, projektien rajaamisella ja aikatauluttamisella sekä kunnioittavalla suhtautumisella toiseen osapuoleen. Prosessissa pysyminen tarpeeksi kauan on välttämätöntä, jotta ilmaantuu merkityksiä ja arvoja, joita voi myöhemmässä vaiheessa tietoisesti reflektoida (Mantere 2007 Anttilan 2012, 24 mukaan).

Vastavuoroisuus ja henkilökohtaisuus ovat ohjaustoiminnassa jatkuvasti läsnä. Niiden vaihtuva ja monisuuntainen liike on kiinnostavaa ja tärkeää ottaa huomioon. Jokaisella on oma suhde asioihin, tapa toimia suhteessa toi-

siin, tapa reagoida ja vaikuttua sekä tapa olla. Joku kaipaa omaa tilaa enemmän kuin toinen, jollekin vastavuoroinen toiminta on ainoa oikea tapa toimia.

Haastattelin pääaineprojektiani varten Ulla Halkolaa (2012). Hän sanoi kuvan käyttämisessä ja kuvan katsomistilanteessa olevan tärkeää, että tilanne on riittävän avoin luottamuksen syntymiselle, kysymyksen asetelut riittävän avoimia ja arvostavia. Ohjaaja ohjaa uusina silminä näkemään mitä kuvissa näkyy ja omalla olemuksellaan rikastuttaa katsomistilannetta. Ohjaaja antaa kuvan katsomiseen uudenlaista näkökulmaa, mahdollisuutta, tulkittaa, lähtemättä kuitenkaan liikaa tulkitsemaan itse, antaa tilan asiakkaalle löytää itse merkityksellisiä asioita. Halkola sanoo kuvien käytön toimivan hyvin ryhmässä. Jokaisella on oma tapa katsoa ja valita kuva, kertoa itsestä. Erilaisuus ja oma ainutkertaisuus tulee hyvin esiin kuvanvalintatilanteissa. (Halkola 2012.) Halkola muistutti vielä valokuvan olevan voimakas väline, se tuo tunteet ja muistot pinnalle, ja ne, jotka sitä pedagogisesti käyttävät, tulee tietää valokuvan voima ja merkitys siitä, mitä kaikkea se saattaa tuottaa. Toisaalta sitä ei pidä pelätä liikaa, koska ihmisen persoonallisuus ja henkilökohtaisuus on oppimisen motivaatiota antava voima. Tärkeää on se, että on itsellä kokemus kuvien käyttämisestä ja kuvatyöskentelystä, tietää sen voiman, ja on valpas ja aistii sen milloin joku ihminen vaikuttuu tai koskettuu niin paljon, että tarvitsee siihen erityishuomiota tai tukea. (Halkola 2012.)

6.2 Kokemustiedon liittäminen ohjaajan ammatilliseen identiteettiin

Inkeri Savan (2004) mukaan opettajan identiteetti rakentuu persoonallisesta, kollektiivisesta sekä ammatillisesta identiteetistä. Opettaja suodattaa opetussisällöt aina omien arvojensa läpi, omalla persoonallaan ja itselle tärkeiden asioiden kautta. Näin hän samalla luo uudelleen kollektiivista identiteettiä. Opettajan ammatillisen identiteetin käsite asettuu kiinnostavasti suhteeseen sekä persoonalliseen että kollektiiviseen identiteettiin. (Sava 2004, 51.) Tämä vahvistaa ajatusta siitä, miten oma kokemus ja omat tärkeät asiat sekä arvomaailma ovat oleellisia ohjaustoiminnassa ja miten ne antavat ohjaajan identiteetille vahvan pohjan.

Koen narratiivistaitteellisen valokuvatyöskentelyn vahvistaneen omaa ohjaajan identiteettiäni. Vaikka näissä projekteissa ja niistä syntyneessä prosessissa en ollutkaan ohjaajan roolissa, sain omakohtaisen kokemuksen kautta vahvistusta ja näkökulmia sille, millainen ohjaaja olen, millainen ohjaaja haluan olla ja mihin asioihin ohjaajan tulee kiinnittää huomiota ohjattaessaan mitä tahansa narratiivistaitteellista ohjaussisältöä. Lisäksi oma vahva suhde valokuvaan antoi syvyyttä työskentelyyn ja vakuutti minut valokuvan käytön tehosta.

Palaan ajatuksissa pääaineprojektiin ja ohjaajan identiteetin tutkimuksiin, joista kerroin luvussa 2.5. Löysin identiteettini ympärille ajatukset kohtaamisesta, läsnäolemisen, dialogisuudesta, kasvamaan saattamisesta, näkyväksi tekemisestä sekä maailmojen tarjoamisesta. Nämä voivat ammatillisessa identiteetissä toimia ominaisuuksina, tavoitteina, tekoina ja arvomaailmana. Allekirjoitan nämä kaikki edelleen. Olen myös sitä mieltä, että olen saanut niiden ympärille varmuutta tämän narratiivistaitteellisen valokuva-prosessin läpikäytyäni. Kohdatut merkitykset vahvistavat näiden ominaisuuksien tärkeyden ja myös vuoropuhelun. Vuoropuhelulla tarkoitan ominaisuuksien ja merkitysten sulavaa sekoittumista, esimerkiksi dialoginen vastavuoroisuus, henkilökohtainen dialogisuus, kasvamaan saattamisen katseen suunta jne. Loppujen lopuksi niissä kaikissa on paljon samaa, ne ovat yhtä, tarvitsevat toisiaan. Ja kaikissa niissä minusta tärkeimpänä asiana korostuu edelleen asiakkaan kunnioittaminen, asiakkaan katsominen.

Anttilan (2012, 12) mukaan ohjaustoiminnassa, jossa korostetaan ohjattavan oman elämän asiantuntijuutta, ohjaaja toimii uusien mahdollisuuksien avaajana ja elämäntilanteen selkiyttäjänä. Ohjaaja ei ole terapeutti, mutta ohjaaja voi käyttää työssään apuna, oivalluksena, ohjauksen ja työskentelyn syventäjänä terapeuttisia menetelmiä. Ohjaajalle toisen ihmisen asemaan asettuminen on oleellinen taito ja valokuvallisessa ohjaustyössä sekä kuvaajan että kuvattavan roolien tunteminen ja tietäminen on tärkeää. Projektien kautta pääsin kokemaan sen, miltä tuntuu olla katsottavana, säännöllisesti. Kuvaajan rooli minulle olikin tuttu, mutta koin saavani kuvaajanakin uutta ulottuvuutta, varsinkin projektin 2 myötä. Rankanen (2007) kertoo taideterapian vastaanottamisen ja vastaanotetuksi tulemisen kokemuksesta, jotka liittyvät näkemiseen ja hyväksymiseen. Ne ovat tärkeitä hoitavia tekijöitä, ja taideterapiaprosessissa onkin tärkeää saada nähdyksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemus. Vastaanottamisen ytimessä on ihmisten välinen vuorovaikutus, luottamus ja antautuminen. (Rankanen 2007, 48.)

Ohjaustoiminnan alalla ohjaaja mahdollistaa sen, että yksilö tulee nähdyksi haluamallaan tavalla. Tämä koskee kaikkea ohjausta, ohjausmenetelmästä ja -sisällöstä huolimatta. Ohjaaja mahdollistaa asiakkaalle näkyvyyden tilan, ajan ja mahdollisuuden toimia sekä asiakkaan huomaamisen omalla asiakasta kunnioittavalla ohjaamisen tavalla.

Olen saanut uskoa ja vahvistusta siihen miten pienestä alusta voi kasvaa ihmiselle merkittävä ja vaikuttava prosessi, miten työskentely voi muuttua hyvinkin terapeuttiseksi matkan varrella ja kuinka yksikin katse voi olla juuri se, tärkein ja vaikuttavin. Intuitiivinen huomaaminen, oikeaan hetkeen tarttuminen ja asiakkaan havainnoiminen vaatii herkistymistä, tarkkaa katsetta ja halua huomata. Näiden projektien kautta opin vastavuoroisuuden

merkityksen sekä vaikutuksen, kuvan voiman hämmentävyyden ja sen, että pienestä syntyy suurta, kun tekee sydämellä ja uskoo asiaansa.

Hammin (2003) mielestä voidaan puhua taiteellisesta tutkimuksesta silloin kun taiteellisessa työskentelyssä tapahtuva oppiminen tehdään näkyväksi. Se edellyttää luonnollisesti oman käsityksen muodostamista ja oman kokemuksen saamista työstettävästä asiasta. (Hamm 2003, 96—97.) Näin on tapahtunut tässä prosessissa. Toivon, että onnistun myös avaamaan kokemuksen ja oppimisen ymmärrettävästi.

Ohjaajan ammatillinen identiteetti on jatkuvasti kehittyvää ja muokkautuvaa. Sava (2004) mainitsee itsereflektion ja tarkoittaa reflektiivisellä toiminnalla sitä, että ihminen voi kääntyä pohtimaan itseään ja kokemuksiaan ajattelun kohteena olevista konkreettisista asioista käsin. Näin hän saa mahdollisuuden uudelle näkökulmalle ja peilautuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa takaisin itselleen. Itsereflektio on kuitenkin vaativaa toimintaa; miten saada yksityisen ja yleisen aitoon dialogiin? Oman elämän ja yleisen vuoropuhelu on parhaimmillaan itseä ja omia työkäytäntöjä kehittävä. (Sava 2004, 53.)

Opettajan olemuksen ja tekemisten epäsuora vaikutus on tehokkaampi ja tarttuvampi kuin monet haluaisivat uskoa. Tästä syystä voimme auttaa muita kehittymään vain jos kehitämme itseämme eikä meillä opettajina ole oikeutta vaatia oppilailtamme sellaista mitä emme itse osaa tai halua tehdä (Albers 1940, 13).

Koen saaneeni prosessin kautta paljon ymmärrystä ohjaajan ammattiin. Ohjaajana olen saanut herkkyyttä siihen, miten nähdä ihminen prosessissa, antaa tila, antaa vapaus olla ja katsoa ymmärtävästi, hyväksyvästi. Olen saanut varmuuden sille, että on tärkeää tavoitella omaa ohjaajuuteni johtoajatusta: olla maailmojen tarjoaja. Olen myös löytänyt rohkeuden puhua valokuvasta, sillä oma usko sen käyttämisen tarpeeseen ja tehoon on saanut ammatillisen varmuuden kokemuksen myötä. Harrastuksesta on tullut monipuolinen työväline. Oma ääni kuvien tuottamiselle on löytynyt, tarve sille, että minäkin haluan näkyä, on syntynyt, halu kuvata toisia on vahvistunut, ja kuvan käyttäminen työvälineenä sekä menetelmänä on saanut vankan kokemuspohjana vahvistettuna teoreettisella näkökulmalla.

Toistoja tarvitaan, jotta näkemiseen, omaan itseeseen tottuu. Tulee tutuksi itsensä kanssa...hyväksyy hiljalleen. –Satu

7 POHDINTA

Matka on ollut pitkä. Perille pääseminen ei ole ollut yksinkertaista. On olemassa pelko siitä, että jotakin on jäänyt huomaamatta. Toisaalta, onhan mahdollista, että matka onkin vielä kesken. Silloin pitääkin olla jäljellä vielä jotain mitä huomata. Nyt on vain luotettava tähän tämänhetkiseen katseen ja sen näkymiseen.

Valokuvallinen maailma, oman itsen kohtaaminen kuvan avulla, kohdattujen merkitysten vahvuus ja koko tämä maailma siirrettynä ohjaajan näkökulmaan, on ollut hyvin kiehtovaa. Olen sukeltanut syvällekin kokemuksen virtaan ja sieltä on ollut vaikea rajautua takaisin sille tasolle, minkä voi ymmärrettävästi toisille jakaa. Niin kuin monen muunkin opintojen aikana vastaan tulleen asian kohdalla, olen rauhoittanut uteliaisuuttani ajatuksella, että vaikka opinnot päättyvät, jatkuu oma kohtaaminen ja pohdiskelu varmasti. Filosofit jaksavat odottaa tutkijaa.

Löysinkö vastauksia tutkimuskysymyksiini? Löysin narratiivistaiteellisesta valokuvaprosessista merkityksiä, jotka koskettivat minua sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti. Kohdattujen merkitysten myötä löysin myös vahvuuden sille, miten tärkeää subjektiivinen kokemus prosessista on ohjaustoiminnan ohjaajalle. Ohjaajan näkökulmasta kohtasin sellaisia asioita, jotka hyödyttävät ohjaajana toimimista prosessissa, jossa käytetään valokuvaa, tai mitä tahansa muutakin ilmaisullista menetelmää oman itsen äärellä. Kohtasin merkitykset vastavuoroisuudesta ja henkilökohtaisuudesta, niiden vertailusta, miten nämä näkyvät ja liikkuvat prosessissa. Löysin itseni pohdimasta myös narratiivistaiteellisten teosten esille tuomisen tarvetta. Kohtasin katseen, sen moniulotteisuuden ja erilaiset suunnat. Katsominen ja huomaaminen, näkyväksi tekeminen ja nähdyksi tuleminen sekä itsen katsominen sisältyvät valokuvalliseen työskentelyyn kiehtovina katseen suuntina. Lopulta löysin itseni subjektiivisen kokemuksen ja ammatillisten ajatusten sopusoinnusta, saman katseen kohtaamisesta ja ymmärtämisestä.

Valokuvasta on tullut minulle monimerkityksellinen oman itsen tutkimusväline. Kuvaamisella ja kuvalla voin tehdä itsestäni totta, itselleni. Koen iloa siitä, että voin ohjaajana käyttää kuvaa monipuolisesti, vahvana tiedosta, miten ne voivat vaikuttaa, miten niiden kautta voi kokea ja luoda. Oma kokemus on syvintä tietoa.

Itsekkäästi ajatellen koko prosessi on ollut upea matka, koko ohjaustoiminnan artenomien koulutus on ollut merkityksellinen kokemus itselleni. Samalla voin nyt ajatella, että olen valmis jakamaan tämän matkan ja kokemuksen tiedon muillekin. Olen kiitollinen siitä, että ohjaustoiminnan koulutusohjelma kaikessa monipuolisuudessaan ja laadukkuudessaan on ollut myötämielinen ja avarakatseinen sille, että tämän kaltaisten kokemusprosessien on ollut mahdollista saada tilaa hengittää. Saimme Jennin kanssa mahdollisuuden ja vapauden omille projekteille osana opintoja, ja kiitollisena koenkin koulutusohjelman arvostuksen narratiivistaiteellista työskentelyä kohtaan vahvaksi.

Tämä rönsyilevän runsas työ kertoo myös siitä prosessista, mitä yhä käyn suhteessa valokuvaan ja valokuvaukseen. Minulle tulee mieleen Mia Kankimäen ihastuttava kirja *Asioita jotka saavat sydämen lyömään nopeammin*. Ajattelenkin, että opinnäytetyöni voisi olla lempinimeltään juuri tuo. Työskentely valokuvan parissa, katsominen ja näkyväksi tekeminen, oman elämän jäsentäminen ja oman itsen kohtaaminen ovat minulle niitä asioita, jotka saavat sydämen lyömään nopeammin.

Työn äärellä olen havahtunut myös hämmentyneeseen kysymykseen: Voinko pohtia, katsoa ja ihmetellä itseäni näin paljon? Kyllä voin! Ohjaajana voin vielä vastata, että minun pitääkin niin tehdä. Ohjaajalla on samalla sekä vastuu että kunnioitus asiakasta kohtaan: pitää tuntea itsensä, pitää osata seistä omilla jaloillaan, pitää tietää ja pitää olla oma näkemys sekä vahva kokemus siitä, minkälaisen maailman tarjoaa.

On tärkeää, että elämäänsä jäsentää juuri itselleen ja oppii näin tuntemaan itseään ja myös tiedostamattomia puoliaan. Silti vain itselle kerrottu tarina ei välttämättä vie ymmärrystä eteenpäin. Tarvitsemme toisen ihmisen – oppaan, peilin, toiseuden – tuomaan erilaisen näkökulman. Kerrotun ja jaetun tarinan arvo ei ole mikään objektiivinen totuus, vaan kokemuksen merkityksellisyydestä (Sava 2004, 17).

Kiitos Jenni, kanssakulkijani.

LÄHTEET

- Ahonen, H. 1994. Löytöretki itseen. Musiikki, kuva ja liike itseilmaisun välineenä ja itsetuntemuksen lisääjänä. Tampere: Tammer- Paino Oy.
- Anttila, A. 2012. Ohjaustoiminnan artonomin ammatti- identiteetti. Se on omien rajojen löytämisestä ja rikkomista. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatusteiden yksikkö.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83166/gradu05585.pdf?sequence=1>
Luettu 8.11.2015.
- Arne, T., Enckell, C. & Pallasmaa, J. (toim.) 1985. Josef Albers- Taito nähdä. Runoja. arvioita ja muita kirjoituksia. Helsinki: Martinpaino.
- Barthes, R. 1985. Valoisa huone. La chambre claire. Camera lucinda. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Brotherus, E. 2002. Decisive days. Valokuvia 1997-2001. Oulu: Kirjapaino Kaleva.
- Csikszentmihalyi, M. 2005. Flow- elämän virta: Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Helsinki: Rasalas-kustannus.
- Erävaara, T. 2011. Intohimona omakuvat. Teoksessa Tanskanen, I. Oma-kuva on jokaisen kuva. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 61. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy. 29—39.
- Erkkilä, R. 2011. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print. 195—226.
- Halkola, U. 2009. Valokuvaterapian teoreettisia perusteita hahmottamassa. Valokuvaterapian menetelmät kriisien hoidossa. Symboliset valokuvat terapeutin apuvälineenä. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 49—74. 107—120. 175—188.
- Halkola, U. 2012. Terapeutti, kouluttaja. Haastattelu 10.12.2012. Haastattelijana Satu Pasio. Turku.
- Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.). 2009. Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Hamm, K. 2003. Tutkimus taiteellisessa työssäni. Teoksessa Varto, J., Saarnivaara, M. & Tervahattu, H. (toim.) Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa. Nurmijärvi: KIRJAKAS Ky. 94—97.
- Hentinen, H. 2007. Ekspressiivinen taideterapia. Teoksessa Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. Taideterapian perusteet. Hämeenlinna: Karisto Oy. 30—33.

Hentinen, H. 2009. Valokuva terapeutin työvälineenä. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.). Valokuvan terapeutin voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 35—46.

Honkanen, E. & Laitinen, R. 2012. Yhdessä vahvemaksi- kuvataideterapeutitiset menetelmät nuoren identiteetin ja ammatillisen kasvun tukena. Teoksessa Hautala, P – M. & Honkanen, E. (toim.) Kuva kantaa. Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja D, muut julkaisut 1/2012. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy. 24—40.

Houessou, J. 2010. Teoksen synty. Kuvataiteellista prosessia sanallistamassa. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Karttunen, R., Mansikka, N. & Väisänen, H. 2012. Kuvassa kohdataan- kuvataideterapeuttinen toiminta peruskoulussa. Teoksessa Hautala, P – M. & Honkanen, E. (toim.) Kuva kantaa. Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja D, muut julkaisut 1/2012. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy. 55—68.

Kella, M. 2007. Kuvien kehittämistä. Teoksessa Elo, M. (toim.) Toisaalta tässä. Valokuva teoksena ja tutkimuksena. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 83. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 54—75.

Koffert, T. 2009. Valokuva ja kognitiiviset työskentelytavat depressiopotilaiden hoidossa. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.). Valokuvan terapeutin voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 93—105.

Laakso, H. 2007. Eriaikaisuuden samanaikaisuudesta. Teoksessa Elo, M. (toim.) 2007. Toisaalta tässä. Valokuva teoksena ja tutkimuksena. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 83. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, R., Rajala, R. & Nurmi, K. E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere: Juvenes Print. 106—151.

Lehtomaa, M. 2011. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print. 163—194.

Leino, J. 2011. Voimauttava musiikkielämäkerta –menetelmä. Teoksessa Kuukasjärvi, A., Linnossuo, O. & Sutinen, J. 2011. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 53. Tampere: Juvenes Print Oy. 92—110.

Linnossuo, O. 2011. Narratiivisuus ja elämänkaarikirjoittaminen. Teoksessa Kuukasjärvi, A., Linnossuo, O. & Sutinen, J. (toim.) Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 53. Tampere: Tampereen yliopistopaino-Juvenes Print Oy. 9—20.

Mazzarella, M. 2003. Tähtien väliset viivat. Esseitä identiteetistä. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Mäkiranta, M. 2006. Kamera kääntyy itseän. Valokuvataiteellinen oma-kuva prosessina. Teoksessa Mäkiranta, M. & Brusila, R. (toim.) 2006. Kuvakulmia. Puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista. Rovaniemi: Gummerus Kirjapaino Oy. 57—71.

Ojanen, M. 2011. Minä ja muut. Itsetuntemuksen kirja. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Onnismaa, J. 2012. Muuttuva ohjaajuus- luento. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeenlinna.

Pehunen, P. 2009. Omakuvat ja perhevalokuvat psykoterapiassa. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.) Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 75 – 91.

Rankanen, M. 2006. Luonnoksia kuvataideterapian, terapeuttisen kuvan tekemisen ja kuvataideopetuksen suhteista. Teoksessa Kettunen, K., Hiltunen, M., Laitinen, S. & Rastas, M. (toim.) 2006. Kuvien keskellä. –Kuvataideopettajaliitto 100 vuotta. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 189 – 199.

Rankanen, M. 2007. Työskentelyn eteneminen taideterapiassa. Taideterapiassa vaikuttavia ydinprosesseja. Teoksessa Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. Taideterapian perusteet. Hämeenlinna: Karisto Oy. 91—97. 35—49.

Saarinen, M. 2002. Tunneällyn ja itsetuntemuksen työkirja. Juva: WS Bookwell Oy.

Saario, J. 2008. Läpivalaisu. Kuvataiteellisen prosessin jälkiä. Somero: Sälölehtarin kirjapaino Oy.

Salo, M. 2009. Peilin, muistin ja toiston taide- valokuvataiteen ja –terapian yhteyksiä. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 23—33.

Satulehto, M. 1992. Elämismailma tieteiden perustana. Edmund Husserlin tieteen filosofia. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta. Tampere: Jäljennepalvelu, Tampereen yliopisto.

Sava, I. 2007. Katsomme- näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista. Juva: WS Bookwell Oy.

Sava, I. & Vesanen- Laukkanen, V. 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: WS Bookwell Oy.

Savolainen, M. 2004. Maailman ihanin lapsi – valokuva perheessä. Teoksessa Piironen, L. (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. Helsinki: Blink Entertainment.

Savolainen, M. 2009. Voimauttava valokuva. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 210 – 227.

Sederholm, H. 2008. Ajattelemisen tavat. Teoksessa Saario, J. 2008. Läpivalaisu. Kuvataiteellisen prosessin jälkiä. Salon taidemuseon julkaisuja 13. Somero: Sälekarin kirjapaino Oy.

Seppänen, J. 2001. Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sontag, S. 1984. Valokuvauksesta. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino.

Steinby, L. 2009. Kertomuksen tiedollinen ulottuvuus. Teoksessa Hägg, S., Lehtimäki, M. & Steinby, L. Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen. Vantaa: Hansaprint direct Oy. 238—280.

Strömberg, M. 2006. Minuuden voimaharjoitukset – kuvataideopettaja itseymmärryksen johdattelijana. Teoksessa Kettunen, K., Hiltunen, M., Laitinen, S. & Rastas, M. (toim.) Kuvien keskellä. Kuvataideopettajaliitto 100 vuotta. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 61—70.

Ulkuniemi, S. 2006. Parantavia paljastuksia. Yksityisvalokuvat taidekasvatuksellisena välineenä. Teoksessa Mäkiranta, M. & Brusila, R. (toim.) 2006. Kuvakulmia. Puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista. Rovaniemi: Gummerus Kirjapaino Oy. 35—54.

Vesanen-Laukkanen, V. 2004. Katson ulos kuvastani. Teoksessa Sava, I. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: WS Bookwell Oy. 59—76.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Juva: Bookwell Oy.

Vilka, M. 2003. Puhdas tieto ja maailman tahrat. Teoksessa Varto, J., Saarnivaara, M. & Tervahattu, H. (toim.) Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa. Nurmijärvi: KIRJAKAS Ky. 40—46.

Weiser, J. 2001- 2015. Phototherapy Centre.
<http://phototherapy-centre.com/therapeutic-photography/>
Luettu 2.11.2015.